PLATON

SOKRATES'İN SAVUNMASI

Çeviren:
Niyazi Berkes

Cumhuriyet

PLATON / SOKRATES'İN SAVUNMASI

DÜNYA KLASİKLERİ DİZİSİ: I

SOKRATES'İN SAVUNMASI

Bu kitabın hazırlanmasında, SOKRATES'İN SAVUNMASI'nın MEB Yunan Klasikleri dizisinde 1942'de yayınmlanan ilk baskısı temel alınmış ve çeviri dili günümüz Türkçesine uyarlanmıştır.

Yayına hazırlayan: Egemen Berköz
Dizgi: Yenigün Haber Ajansı Basın ve Yayıncılık A.Ş.
Baskı: Çağdaş Matbaacılık Yayıncılık Ltd. Şti.
Haziran 1998

PLATON

SOKRATES'İN SAVUNMASI

Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi doçentlerinden Niyazi Berkes tarafından, Jowett'in İngilizce çevirisi temel alınarak dilimize çevrilmiş ; E.Chambry ile M.Croiset'nin Fransızca ve O.Apelt'in Almanca çevirileri ile de karşılaştırılmıştır.

Cumhuriyet
Cumhuriyetimizin 75. yılı
coşkusuyla...

Hümanizma ruhunu anlama ve duymada ilk aşama, insan varlığının en somut anlatımı olan sanat yapıtlarının benimsenmesidir. Sanat dalları içinde edebiyat, bu anlatımın düşünce öğeleri en zengin olanıdır. Bunun içindir ki bir ulusun, diğer ulusların edebiyatlarını kendi dilinde, daha doğrusu kendi düşüncesinde yinelemesi; zekâ ve anlama gücünü o yapıtlar oranında artırması, canlandırması ve yeniden yaratması demektir. İşte çeviri etkinliğini, biz, bu bakımdan önemli ve uygarlık davamız için etkili saymaktayız. Zekâsının her yüzünü bu türlü yapıtların her türlüsüne döndürebilmiş uluslarda düşüncenin en silinmez aracı olan yazı ve onun mimarisi demek olan edebiyatın, bütün kitlenin ruhuna kadar işleyen ve sinen bir etkisi vardır. Bu etkinin birey ve toplum üzerinde aynı olması, zamanda ve mekânda bütün sınırları delip aşacak bir sağlamlık ve yaygınlığı gösterir. Hangi ulusun kitaplığı bu yönde zenginse o ulus, uygarlık dünyasında daha yüksek bir düşünce düzeyinde demektir. Bu bakımdan çeviri etkinliğini sistemli ve dikkatli bir biçimde yönetmek, onun genişlemesine, ilerlemesine hizmet etmektir. Bu yolda bilgi ve emeklerini esirgemeyen Türk aydınlarına şükran duyuyorum. Onların çabalarıyla beş yıl içinde, hiç değilse, devlet eliyle yüz ciltlik, özel girişimlerin çabası ve yine devletin yardımıyla, onun dört beş katı büyük olmak üzere zengin bir çeviri kitaplığımız olacaktır. Özellikle Türk dilinin bu emeklerden elde edeceği büyük yararı düşünüp de şimdiden çeviri etkinliğine yakın ilgi ve sevgi duymamak, hiçbir Türk okurunun elinde değildir. 23 Haziran 1941.

Milli Eğitim Bakanı
Hasan Âli Yücel

SUNUŞ

Cumhuriyet'le başlayan Türk Aydınlanma Devrimi'nde, dünya klasiklerinin Hasan Âli Yücel öncülüğünde dilimize çevrilmesinin, kuşkusuz önemli payı vardır.

Cumhuriyet gazetesi olarak, Cumhuriyetimizin 75. yılında, bu etkinliği yineleyerek, Türk okuruna bir "Aydınlanma Kitaplığı" kazandırmak istedik.

Bu çerçevede, 1940'lı yıllardan başlayarak Milli Eğitim Bakanlığı'nca yayınlanan dünya klasiklerinin en önemlilerini yayınlıyoruz.

Cumhuriyet

Dünya Klasikleri dizimize Rönesans'ın ve Aydınlanma Çağı'nın düşünce temelini oluşturan Yunan klasikleriyle başlıyoruz. Dizinin ilk kitabı olarak da "Sokrates'in Savunması"nı seçtik. Bunun nedeni, eski Yunan düşüncesinin en önemli adı olan Platon'un tüm diyaloglarında Sokrates'i konuşturması. Diyaloglarda Sokrates'in savunduğu düşüncelerin ne kadarı onun, ne kadarı Platon'undur bilmek olanaksız; ancak bu diyaloglar içinde Sokrates'in kişiliğinin en açık seçik ortaya çıktığı, "Sokrates'in Savunması"dır. Kitabın başına da Sabahattin Eyuboğlu ile M. Ali Cimcoz'un "Devlet" çevirilerinin önsözünü aldık. "Eflatun"ları "Platon" yapmak dışında tek sözcüğünü değiştirmediğimiz bu önsöz, "Devlet" için yazılmış olmakla birlikte, Sokrates'i ve özellikle Sokrates'in ölüm karşısındaki tutumunu, ölüme ve yaşama bakışını da anlatıyor ve çok iyi anlatıyor. Ayrıca, Sokrates'in kendisini yargılayıp ölüme mahkûm edenleri tartışırken, tartıştığının aslında o günün Atina devleti olduğu da bir gerçek. Bu nedenle, Eyuboğlu ile Cimcoz'un önsözünün, yalnızca bu kitabın değil, "Devlet" başta olmak üzere, bu dizide yer alacak tüm Platon diyaloglarının anlaşılması açısından yararlı olacağını düşünüyoruz.

ÖNSÖZ

Okuyucu, önsöz okumazsın sen, biliyoruz, kendimizden biliyoruz bunu. Haksız da değilsin hani. Önsözlerin çoğu anlayışına sınır koyar; bir gözlük takar gözüne. Öyle bir gözlük ki ne kadar güzel de gösterse görülmüş bir dünyayı gösterir sana. Önsözü eserin sahibi de yazmış olsa, sana dilediğini göstermeye hakkı yoktur o eserde. Hakkı olsa da çokluk bir şey kazanmaz bundan: kendi hakkını korurken eserinin hakkını yer; çünkü eserle senin serbestçe kaynaşmana, onun kaşını gözünü değil de topuğunu ya da saçlarını sevmene engel olur. Oysa ki kendisi bile asıl senin oralarını sevmene sevinir. Böylesine karışık bir iştir bu. Bunu kendi eserine önsöz yazan için söylüyoruz. Bir de o eseri bir başka dile çevirenin önsözünü düşün. Eseri çevirmekle zaten seninle eserin ve yazarın arasına girmiş, bir de tutup yeni bir gözlük daha vermeye çalışıyor sana; sanki eserden ne anladığını, onu senin de nasıl anlamanı istediğini çevirideki dili ve deyişiyle belli etmemiş gibi! Çeviri ister istemez bir eserin anlamını sınırlandırmadır. Çeviren ne kadar dürüst olsa sana eserin kendincesini, bir süzgeçten geçmişini verir: **traduttore traditore.** Çevirene güven olmaz, der İtalyanlar. Ne var ki bir kitabı gerçekten, atlamadan, dalga geçmeden okuyanlar da yal-

nız çevirenlerdir. Okuyucunun anlar gibi olup geçtiği, dünya görüşüne ve gündelik kaygılarına göre çiğnemeden yuttuğu ya da bir kenara attığını evirip çevirmek, şu veya bu türlü açıklamak ve kendi anlayışının sorumluluğunu yüklenmek zorundadır; hele çevrilen kitap Platon'un **Devlet**'i gibi bin bir süzgeçten geçip bin bir kalıba girmiş, iki bin dört yüz yıldır hallaç pamuğu gibi atılmış bir kitap olursa!

Sana sunduğumuz Türkçe **Devlet** elbette bize göre bir **Devlet** olacak; ama bu bize göreliği bile bile yapmış, Platon'u zorla kendi zevkimiz ve anlayışımızdan yana çekmiş değiliz. Tersine, elimizden geldiği kadar Platon'un havasına girmeye, deyişine ermeye, Platonca konuşmaya çalıştık. Senin anlayacağın, Eflâtun'un yüz yıllardır çevresine dolan kerli ferli, cübbeli, uzun sakallı, çatık kaşlı bir sürü değerli değersiz bilginleri ite kaka yanına sokulmak, kendisiyle senli benli olmak istedik. Sırtımızda ne filozofların, ne de filologların yumurta küfesi vardı; onun için de **Devlet**'i çevirirken kılı kırk yarmaktan çok, anladığımız kadarını en rahat Türkçe'yle söylemek yolunu tuttuk. Bu işi güle söyleye, Sokrates'i kendi hocamızmış gibi kâh hayranlıkla, kâh şüphe ve gülümsemeyle, kâh ürke ürke dinleyerek yaptık. Ama bundan, işimizi ve kendimizi küçümsedik, ciddiye almadık manasını çıkar-

ma; çünkü bir yandan Platon'la senli benli olma, bir yandan da şimdiye kadar ağdalı, lügatli bir dille söylenmeye alışılmış sözleri halkın Türkçesiyle söyleme çabalarımızla, hem insanca, hem de Türkçe düşünmenin gelişmesine az çok yardım ettiğimize inanıyoruz. Çevirimizdeki türlü eksiklikler, aykırılıklar ortaya çıkınca da bu inancımız sarsılmayacak; sağ kalırsak onları seve seve düzelteceğiz, kalmazsak bizim yerimize düzeltecek Türklere şimdiden: Merhaba! Bu sözlerimizden işin kolayına kaçtığımızı, kendimizi hem Platon'a hem de sana karşı sorumlu saymadığımızı sanma; sana verdiğimiz, bizim yapabileceğimizin en iyisidir. Dilimizin çok daha arık, terimlerimizin hem daha Türkçe hem de daha kesin, daha kaçamaksız olmasını isterdik. Ne var ki, Yunanca bilmediğimiz, hem de Devlet'in rahat okunmasını istediğimiz kadar kullanamadık. Ortalama bir yolu bu çeviri için uygun gördük. Faydalandığımız değişik çeviriler bilimsel değerlerine, Yunanca'dan çevrilmiş olmalarına rağmen, çok yerde Platona pek ağır cübbeler giydirmiş; bütün eserlerinde gündelik konuşma dilini kullanmış, felsefeyi halkın, hatta çocuğun senli benli, gülümser dünyasına indirmiş olan bu adamı ağdalı, çetrefil bir yazı dili ile konuşturmuşlar. Akdeniz'in suları gibi duru bir düşünceyi kimi zaman dibi görünmez karanlık kuyulara çevirmişler; metin-

den uzaklaşmayalım derken insandan uzaklaşmışlar. Felsefeyi ayağa düşürmek korkusu ile halkın ulaşamayacağı raflara koymuşlar. Ama haksızlık etmeyelim: İngiliz Jewed hiç de öyle değil. Bizden çok önce o da Platon'un kolay okunup anlaşılmasını, yani Platon'un kendi dilinde yaptığını İngilizce'de yapmak istemiş. Anlamadığımız yerleri ona sormadık, hatta bize yolumuzu bulduran da o olmadı; ama çalışmalarımızın sonuna doğru hız ve güven verdi bize.

Doğrusunu istersen bizim çevirimiz başkalarının çevirileri arasından Platon'u sezinleme çabası oldu. Yunanca metne hiç başvurmamış sayılmayız. Dördüncü kitaba kadar klasikler arasında çıkmış ve Yunanca'dan yapılmış çeviriden faydalandık. Sıkıştığımız yerlerde eski Yunanca'yı bilen dostumuz Azra Erhat'a bir kelime ya da bir cümlenin aslını kurcalattık. Platonun şu ya da bu sözü nasıl bir ağız ve ne çeşit, ne kökten kelimelerle söylediğini sorduk. Fransızça çevirilerin Platon'un orta malı dilden aldığı diri ve somut kelimeleri bir hayli soyutlaştırıp terimleştirdiğini o da gösterdi bize. Ama, ne de olsa biz Platon'u el gözü ile tanıdık, Devlet'i kılavuzla dolaştık. Bu yüzden baştan sona dilediğimiz kadar serbest olamadık; eski Yunanca'nın somutluk ve dirilik bakımından Türkçe ile yakınlığından faydalanamadık. Bununla beraber söyleyiş-

te olduğu kadar kelime seçiminde de bazı ağırlıkları atmayı, metnin özüne daha yakın karşılıklar bulmayı denedik. Buna bir örnek verelim: Devlet'in önemli kavramları arasında adalet ve âdil başta gelir. Bu terimleri arapça diye değil, düşüncenin akışını bozdukları, yerlerine oturmadıkları için değiştirmek zorunda kaldık. Buna karşılık doğruluk ve doğru hiçbir yerde aksamadı. Bunun sebebi şu olsa gerek: Bizim eskiler adalet ve âdil kavramlarını başı kaba saydıkları Türklerin diline sığmayacak kadar yüksek saymış ve bunları Kuran'ın dili ile söylemeyi, adaleti tanrı katına yükseltmeyi daha doğru bulmuşlar. Bunu yapan aydınlarımız adalet düşmanlarının bundan faydalanacağını düşünmemişler. Ne bilsinler ki, günün birinde adaletin kılıcı keskindir denince, halk bunu padişahın kılıcı keskindir diye anlayacak, doğruluktan, doğru adam olmaktan çıkan padişaha âdil denmesini kimse yadırgamayacak? Eski Yunan aydını burada faka basmamış: Adalet'i yani Devlet'in en büyük ilkesini, Devlet'in hizmet ettiği, daha doğrusu hizmet edeceği halkın dili ile söylemiş. Bakın Platon ya da Sokrates adaleti, yani doğruluğu nasıl anlatmaya çalışıyor: bir delinin eline silah vermek doğru mudur? diye başlıyor. Siz gelin de burada doğru sözü yerine âdil sözünü koyun! Tutmuyor. Deliye silah vermek neden doğru değildir, diye başlayan düşünce, doğruluğun herkese en iyi yapacağı işi vermek olduğu

sonucuna varıyor. Böylece Eflâtun doğruluktan ne anladığını halkın diline dayanarak anlatıyor; bizim, içtimai adalet diye gündelik hayat dışına çıkardığımız kavram, Devlet'te herkesin doğru diyeceği bir şey, bir orta malı kavram oluyor. Herkesin en iyi yapacağı işi yapması doğru mudur? Doğru; öyleyse doğruluk herkesin kendi işini yapmasıdır; doğru adam da kendi işini yapandır. Adalet, adil kelimeleriyle bu geliştirmeyi yapamazsınız dilimizde. Onları ancak Arapça konuşanlar Devlet'i çevirirken kullanabilir. Kaldı ki, adalet'in, adil'in karşıtlarını nasıl söyleyeceksiniz? Haydi adaletsizlik dediniz, (bu da kavramı tam vermiyor ya, neyse), ya adil'in karşıtına ne diyeceksiniz? Adil olmayan ya da gayri adil mi? Olacak şey değil. Oysa ki eğrilik, eğri, Platon'un ne demek istediğini kestirmeden anlatıyor; adalet gibi orta malı olması gereken bir kavramı, bilinen bir köke bağlıyor. Gerçi doğru yalanın ve yanlışın da karşıtıdır; ama ne yapalım dilimiz öyle istemiş, belki bir keramet de vardır öyle isteyişinde. Doğru adam dendiği zaman her Türk bunu gerektiği gibi anlar, karışıklık olmaz, daha ne istiyoruz?

Devlet'in önemi:

Bugün insanlık adı altında topladığımız değerlerin kaynaklarından biri de Platon'un Devlet'idir.

Doğu'da ve Batı'da Hıristiyanlık ve Müslümanlıktan önce kutsal değilse bile, en önemli kitap Devlet idi. Kaldı ki, ilk Hıristiyan ve Müslüman aydınları kendi din felsefelerini bu kitabın değişik yorumları üstüne kurdular. İdea kuramı, ki Platon'un hiç de kestiremeyeceği mistik ve metafizik dünya görüşlerine döküldü, en açık anlatılışı ile bu kitaptadır. Hıristiyan'ın da Müslüman'ın da gerçek ötesi ve dünya zindanı 7. kitaptaki mağara benzetmesine bağlanabilir. Hüsn-ü mutlak, Hayr-i ulâ, fevk-at-tabia, ilkeler ilkesi, tek Tanrı kavramları, Platon'dan gelme olduğu gibi, Descartes'ın: "Düşünüyorum, öyleyse varım" sözü Platon'un Devlet'te düşünülen, kavranan dünyayı, görülen dünyadan daha gerçek sayarken söylediklerinin bir özeti gibidir. Platon'un dinlere yiyecek olmuş yönü bir yana, bugüne kadar ortaya atılmış bütün Devlet kuramlarının, Komünizm ve Nazizm de içinde bütün toplum düzenlerinin **Devlet**'te ip uçları, hatta kaynakları bulunabilir. Rönesans'tan bu yana politika alanında ne düşünülmüşse, Devlet'te çekirdek olarak vardır. Hele J.J. Rousseau'nun devlet ve eğitim üstüne düşündüklerini bu okuyacağınız kitapta daha da açık olarak görürsünüz. Devlet insanlığın iliklerine işlemiş bir kitaptır. Böyle iken, ne tuhaftır, en az okunan kitaplardan biri de Devlet'tir. Biz, bu kitabı çevirenler bile, birçok sahifelerde yepyeni şeylerle karşılaştık ve Devlet'i gerçekten okuyup okumadığımı-

zı birbirimize sorduk. Devlet, okunmuş olsa bile, sık sık yeniden okunmaya değer, dünya gibi hep yeniden anlaşılmak isteyen bir kitaptır.

Devlet'i kim, nerede, ne zaman, nasıl yazdı?

Sokrates, hiç şüphesiz, Platon'dan çok daha yaratıcı, daha erkek bir kafa idi. Kalıpları kıran, buzları eriten herkesin alışık olduğu düşünüşten başka türlüsünü getiren her halde Sokrates idi. Bu adam üstüne bildiklerimiz o zaman için az sayılmaz. Ama onları hiç bilmesek bile, Platon gibi değerli bir insanın düşünebildiği en değerli şeyleri kendisine mal ettiği insanın, zamanında gençler üstüne ne türlü bir etkisi olduğunu, böyle bir etkisi olabilmek için de ne yaman bir kafası olduğunu düşünün! Bizim eski dünyamızda buna benzer bir durum Şems'le Mevlana arasındaki kaynaşmadır. Şems de Sokrates gibi dünyaya kitap yerine kendini anlamış, sevmiş bir insan bırakıp gidiyor. Platon gibi Mevlana da bütün düşüncesini ve sanatını bir büyük dostun emrine, hizmetine koyuyor. Dar kafaların öldürdüğü Sokrates gibi Şems'in ölümü de yepyeni bir düşünüş ve duyuş akımının başlangıcı oluyor.

Bütün diyaloglarda olduğu gibi, hangi düşüncelerin nereye kadarının Sokrates'in veya Platon'un olduğunu bilemeyiz. Bu iki insan bir potada eriyip

birbirine karışmış, kaynaşmış gibidir. Gerçi Platon'u bir yazar, bir sanatçı olarak yalnız başına düşünebiliriz. Devlet'te Sokrates'in söyledikleri gerçekten kendi düşünceleri de olsa, onları Sokrates'in ölümünden yıllar sonra derleyip toparlayıp kendi dilediği gibi düzene sokan Platon'dur. Tanıdığımız Sokrates ise Platon'un tanıttığı, dilediği gibi konuşturduğu bir Sokrates'tir. Resim modeline ne kadar benzerse benzesin, resmi yapanın eseridir elbet. Ama bir filozof olarak Platon'un, Sokrates'in eseri olduğu su götürmez. Kısaca: Devletin babası Sokrates, anası Platon'dur diyebiliriz.

İnsan düşüncesinin bir dönüm noktası olan Sokrates'in kim olduğunu, nasıl yaşayıp öldüğünü az çok biliyoruz: Milattan önce 468 yılında doğmuş ve 400 yılında ölmüş. Bütün ömrü Atina'da geçmiş. Babası heykel ustası, anası ebeymiş. Erkenden dökülmüş saçları, yuvarlak yüzü, irice burnu ile kaba görünüşlü, filozoftan çok hamala benziyen bir adammış. Gelişigüzel giyinir, yaşar, kendi evinden çok başkalarının evinde yer içer, karısına, çocuklarına boşverir, her gün çevresini saran gençlerle şurada burada akşamlara kadar çene çalarmış. Bir savaşta Alkibiades'in hayatını kurtaracak kadar gözü pekmiş. Her çeşit insanla ahbapça, dobra dobra konuşur, her düşündüğünü herkese açıkça söyler, Devlet'in politikasına da yalnız seyirci ve tenkidci ola-

rak karışırmış. Konuşmalarında asıl güttüğü amaç, herkesi bildiği, inandığı şeyden şüphe ettirmekmiş. En çok söylediği iki sözden biri: **Benim tek bildiğim, bir şey bilmediğimi bilmektir,** öteki de: **Kendini tanı;** sözü imiş. Gençliğin ahlakını bozuyor diye 275'e karşı 281 oyla ölüme mahkûm edildiğinde ne kendini kurtarmak için düşüncelerinden kısıntı yapmış, ne de kaçabileceği halde kaçmış; dostları arasında baldıran zehirini, şarap içer gibi içmiş!

Platon olmasa Sokrates üstüne bildiklerimiz, aşağı yukarı bunlar olacaktı. Hoş Platon da bize hayatı üstüne fazla bir şey öğretmiyor; ama diyalogların her satırında Sokrates bir Tanrı gibi **hazır ve nazır'**dır. Diyaloglarının ve hele Devlet'in yazılmasına asıl yol açan olay da Sokrates'in ölümüdür. Bu ölüm aynı zamanda bugün bizim Garplı dediğimiz kafanın da kaynağı sayılabilir. Onun için Sokrates'e baldıran zehirini içirten olaylar üzerinde durmak istiyoruz.

Sokrates'in ölümü, Atina ile Sparta'nın birleşip İran ordularına karşı kazandıkları zaferle, yani Sokrates'in doğmasından iki yıl önce hazırlanmaya başlar. Ortak düşmana karşı Sparta kara kuvvetleri, Atina ise deniz kuvvetleriyle katılmıştı. Zaferden sonra Sparta'nın ordusu başına dert oldu; memleketi sömürdü. Atina ise, savaş için hazırladığı filoyu, ticaret için kullandı, dünyaya açıldı, dünya Ati-

na'ya geldi; Atinalılar kendilerine hiç benzemeyen, kendileri gibi düşünmeyen bambaşka insanlarla tanıştı. Değişik insanların bir araya gelmesi, Atina'da eski inanışların, düşünüş geleneklerinin yıpranmasına yol açtı. Deniz yolculukları Atinalıları yıldızları bilmeye, yıldızlar da evrenin sınırlarını araştırmaya götürdü. Atina'da bir yandan eski inanışları yıpratan, bir yandan da yeni bilgiler edinmeye çalışan ve sonradan filozof (bilgisever) adını alan bir takım aydınlar türemeye başladı. Bunların bir kısmı, Thales ve Herakleitos gibi Anadolu filozoflarının ardından giderek insanın yaşadığı dünyayı, havayı, suyu, ateşi, toprağı, yani fizik gerçeği aydınlatmaya çalışıyorlar; bir kısmı da akıllarını yalnız bütün inanışları çürütmekte, her şeyin püf noktasını bulmakta kullanıyorlardı. Birinciler için önemli olan insan dışı gerçekler, ikinciler içinse daha çok insan içi gerçeklerdi. Fizikçiler insanla ilgili sorunları (meseleleri) küçümsüyor, sofistlerse, hiçbir sonuca varmaksızın da olsa, yalnız insafla ilgili sorunları ele alıyorlardı. Sokrates'in doğduğu yıllarda Atina'da daha çok sofistlerin sözü geçiyordu. Doğrusunu isterseniz, Sokrates fizikçilerden çok sofistlerden yanadır. Bu okuyacağınız kitapta bile aslan payı fizikçilerden çok sofistlerindir; çünkü Devlet, insan dışından çok, insan içine çevrik bir kitaptır. Uzun sözün kısası, Sokrates sofistlerle bir-

likte demek istiyor ki, insanın hayatı dünyanın hayatından daha önemlidir; asıl bilgi dünyayı değil, insanı bilmektir. Tanrılar evreni yönetedursun, insan kendi hayatını yönetmelidir; iyi ile kötüyü, doğru ile eğriyi ayırdetmesini öğrenip hem kendini, hem başkalarını adam etmelidir. Bütün bilimlerin amacı insanların daha iyi insan olmalarını sağlamaktır. Sokrates böylece felsefeyi tabiattan çok insana, fizikten çok ahlaka bağlamış; filozofu ister istemez dünya işlerine, politikaya, günlük sorunlara karıştırmış oluyordu. O kadar ki, düşüncelerinden çıkan sonuca göre, ya devlet adamının filozof, ya da filozofun devlet adamı olması gerekiyordu.

Atina'da demokrasi ile felsefenin sarmaş dolaş olduğu, ya da birbirini didiklediği yıllarda sofistler arasında iki düşünce çatışıyordu: bunlardan birine göre insanlar doğuştan iyi ve eşittirler; toplumun kötü düzeni onları bozuyor; güçlüler güçsüzleri eziyor; kanunlar güçlülerin elinde güçsüzlere karşı bir silah oluyor. Öteki düşünceye göre ise, insanlar doğuştan ne iyi, ne de eşittirler. Yalnız güçlü ve güçsüzler vardır; güçlünün güçsüzü yönetmesi, ezmesi tabiat gereğidir ve doğrudur; insan haklı olmaya değil, kuvvetli olmaya bakmalıdır. Bu iki düşünceden biri daha çok Atina, öteki daha çok Sparta devletinden örnek alıyordu. Biri daha çok halkçıların, öteki daha çok aristokratların ya da zenginlerin ekmeğine yağ sürüyordu.

İşte Platon'un Devlet diyaloğunun kaynağı bu iki düşüncenin çatışmasıdır. Sokrates gerçi açıkça hiçbirini desteklemiş değildi. O, devletin başına en akıllıların gelmesini istiyor, nerede olursa olsun, yalnız akla uygun olanı arıyordu. Ne var ki, içinde yaşadığı Atina demokrasisinin akla uymıyan tarafları çoktu. Sokrates de aklının dikine gittikçe durmadan düşman kazanıyordu. 400.000 Atinalının 250.000'i hiçbir siyasal hakkı olmıyan kölelerdi. Geri kalan 150.000 yurttaştan da küçük bir azınlık Büyük Meclis'e girebiliyor, devleti yönetenler yurttaşlar listesinden alfabe sırasına göre seçiliyordu. Böylece her halk çocuğu her an, devleti yöneten 1000 kişinin arasına girebiliyordu. Ama şu ya da bu değeri, bilgisi olduğundan değil, yalnız halk çocuğu olduğundan, Sokrates herkesin başa geçme hakkını doğru bulmakla birlikte, başa geçenin en değerli yurttaş olmasını istiyor. Bunu istemekle de devleti çoğunluğun değil, seçkin bir azınlığın yönetmesini istemiş oluyordu ki, bu da bir yandan halk çocuğunun bilgisizliğini yüzüne vurmak, öte yandan kendilerini en değerli azınlık sayan aristokratların ve zenginlerin halk düşmanlığını ister istemez haklı çıkarmak demekti. Demokrat Atina'nın bütün korkusu da, onların kuvvetlenip devleti elde etmeleriydi. Nitekim Sparta'nın desteklediği demokrasi düşmanları, Kritias'ın önderliği ile baş kal-

dırmaya hazırlanıyorlardı. İşte bu Kritias, Platon'un amcalarından biriydi. Baş kaldırma suya düştü. Kritias öldü. Demokratlar bu baş kaldırmanın arkasında haklı, haksız Sokrates'in parmağı olduğunu sandılar. Hem bu Sokrates de çok oluyor artık dediler; ne Tanrılara saygısı var, ne atalara, ne devlete! Herkesi, her şeyi eleştirmeye, akla vurup çürütmeye kalkıyor; gençlerde hiçbir şeye inanç bırakmıyor.

Sokrates böylece, baş kaldırmaya katıldığı, başkalarını baş kaldırmaya zorladığı için değil; serbest düşündüğü, eski düzenin temellerini sarstığı için ölüme mahkûm oldu. Zaferi aristokratlar ve zenginler kazansaydı, Sokrates kurtulur muydu? Hiç sanmıyoruz. Çünkü, Sokrates en güçlülerin değil, en akıllıların başa geçmesini istiyordu, bunu istemekten de hiçbir güç, hiçbir düzen alıkoyamayacaktı onu. Üstelik belki Kritias'ın ve Platon'un dostluğundan da olacak, diyaloglar yazılmayacak, Sokrates'in düşünceleri bize kadar gelemeyecekti. Sokrates'in ölümü vaktinden önce öten horozun ölümü gibidir. Ölmek, onun düşüncesinin kaçınılmaz sonucuydu. Bir bakıma da en büyük eseri ölümüdür. Onun için bu ölümü size -okuyacağınız Devlet'in de belki asıl kaynağı olduğu için- Platon'un ağzından anlatacağız:

...Sokrates: "Artık gidip yıkanma zamanı geldi. Zehiri içmeden önce yıkanmak yerinde

olur sanırım. Bir ölüyü yıkama işini kadınlara bırakmamalı" dedi. O zaman Kriton söze karıştı: "Peki Sokrates, dedi; buradakilerden ve benden, çocukların ve daha başka şeyler üstüne isteklerin nedir? Ne dileğin varsa şöyle; sevdiğimiz için seni, canla başla yaparız". "Ne mi istiyorum sizden? dedi, her zaman ne istedimse onu: Kendi kendinize iyi bakın, böylece hem benim için, hem benimle ilgili her şey için, hem de kendiniz için gereğinde yapılacak olanı seve seve yaparsınız; şimdiden söz vermeseniz bile. Ama kendinize bakmazsanız, eskiden ve bugün konuştuklarımızdan çıkan sonuçlara göre yaşamazsanız, ne kadar söz verseniz, ne kadar yemin de etseniz boştur". "Peki öyle olsun", dedi Kriton: "elimizden geleni yaparız. Ama nasıl gömelim seni? Onu söyle bari". "Nasıl isterseniz öyle. Ölünce artık tutamazsınız ki beni, kaçmış olurum elinizden".

Bunları söylerken tatlı tatlı güldü, bize doğru bakarak: "Dostlar", dedi, "Kriton'u bir türlü inandıramıyorum ki, asıl Sokrates şu anda sizlerle konuşan, her sözüne belli bir düzen veren Sokrates'tir. Ona kalırsa, ben biraz sonra ölecek olan Sokrates'im. Nasıl gömüleceğini sorduğu Sokrates..."

Bu sözler üzerine Sokrates kalktı, yıkanmak

için başka bir odaya gitti. Kriton da onunla gitti, bekleyin, dedi bize. Biz de kendi aramızda konuşarak bekledik, o gün orada söylenen sözler üzerinde durduk. Başımıza gelen felaketin büyüklüğünü, Sokrates'te bir baba kaybettiğimizi, ömrümüz boyunca yetim kalacağımızı söyledik birbirimize.

Yıkandıktan sonra, çocukları geldi yanına, (İkisi çok küçük, biri büyükçe üç çocuğu vardı). Kadınlar da girdi içeri. Sokrates onlarla Kriton'un yanında konuştu, öğütler verdi, son isteklerini söyledi. Sonra kadınlarla çocukları dışarı çıkarttı, bizim yanımıza geldi.

Bir hayli kalmıştı yandaki odada; güneş de batmak üzereydi. gelir gelmez oturdu, fazla bir şey konuşulmadı artık. On birlerin adamı içeri girdi, Sokrates'in önüne gelerek: "Sokrates, dedi, sen başkaları gibi değilsin; onlara hâkimlerin adına zehiri içmelerini söylediğim zaman kızıyorlar bana, küfrediyorlar. Sen buraya gelmiş insanların en değerlisi, en anlayışlısı, en iyisisin. Bunu birçok davranışların gösterdi bana. Bugün bile, bana hiç kızmadığını görüyorum. Ölümüne kimlerin sebep olduğunu, kimlere kızman gerektiğini biliyorsun da ondan... Haydi uğurlar olsun. Madem kurtuluş yok, bari rahat ölmeye çalış". Sözlerini bitirirken başını arkaya çevirip

ağladı ve gitti. Sokrates arkasından: "Sana da uğurlar olsun, dediğin gibi yaparım" dedi. Sonra bize döndü: "Ne iyi adam, dedi, buraya geldim geleli sık sık görmeğy geldi beni; zaman zaman da konuştuk onunla; az bulunur böylesi; bugün de candan ağladı benim için. Haydi Kriton, dediğini yapalım adamın. Getirsinler zehiri hazırsa, değilse söyle de ezsinler". O zaman Kriton; "Evet ama, dedi, güneş daha batmadı sanıyorum, dağların üstünde olacak. Hem sen de bilirsin ki, çokları zehiri geldikten çok sonra içerler. Daha önce güzel yemekler yer, şarap içerler; bazıları isterse dilediği ile sevişir bile. Madem vakit var, acele etme sen de". "Kriton, dedi Sokrates; o adamlar böyle yapmakta haklıdırlar, çünkü bununla bir şey kazandıklarını sanırlar; bense yapmamakta haklıyım, çünkü bir şey kazanacağımı sanmıyorum. Zehiri biraz daha geciktirmekle kendi kendime gülünç olurum; hayata boşuna yapışıyorum, tükenmek üzere olan her şeyi tutmaya çalışıyorum diye. Haydi, haydi dediğimi yap, boyuna karşı koyma bana".

Bunun üzerine Kriton köşede bekleyen uşağa işaret etti. Uşak çıktı, biraz sonra zehiri verecek adamla döndü. Bu adam ezdiği zehiri bir tas içinde elinde tutuyordu; onu görünce Sokrates: "Gel bakalım ahbap, dedi; bu işleri en iyi bilen

sensin, söyle bana yapacağımı". "Kolay, dedi adam, içtikten sonra odanın içinde dolaşırsın, bacaklarında bir ağırlık duyunca uzanırsın, zehir de yapacağını yapar". Bu söz üzerine tası uzattı. Sokrates tası aldı ve inanır mısınız Ekhekrates? Ne kılı kıpırdadı, ne rengi attı, ne bir şey. Her zamanki boğa bakışını, alttan alttan adama çevirerek: "Ne dersin? dedi, bu içkiden Tanrı için biraz dökmeye izin var mı, yok mu?" "Sokrates", dedi adam, "zehiri tam yeteceği kadar eziyorum". "Anlıyorum", dedi Sokrates, "ama her halde Tanrılara dua etmeme izin vardır; öteye gidişim daha kolay olsun diye; dilerim öyle olsun". Bunu söyler söylemez hiç yüzünü buruşturmadan tası su içer gibi dibine kadar dikti.

O ana kadar hepimiz ağlamamak için kendimizi tutmuştuk, ama zehiri içtiğini görünce dayanamadık artık. Ben de boşandım. Başıma çektiğim örtünün altında ona değil, kendi kendime böyle bir insanın dostluğundan olacağıma ağlıyordum. Kriton benden önce boşanmış, kalkıp uzaklaşmıştı. Başından beri ağlayıp duran Apollodoros, şimdi göz yaşlarına acılı, öfkeli bağrışmalarını da kattı. Onun bu hali Sokrates'ten başka oradakilerin yüreklerini sarstı. Sokrates: "Ne oluyorsunuz", dedi, "ne tuhaf adamlarsınız, insan böyle uğursuz sözler duy-

mamalı ölürken, haydi tutun kendinizi, dayanıklı olun!" Bunu duyunca utandık hep, yaşlarımızı tuttuk. O, odada dolaşıp duruyordu. Bir ara, bacaklarım ağırlaşıyor, dedi. Adamın söylediği gibi sırt üstü uzandı. O sırada adam elini bastırıp Sokrates'in bacaklarını yokluyordu. Ayağını kuvvetle sıkıp Sokrates'e acı duyup duymadığını sordu. "Hayır" dedi Sokrates. Adam daha yukarıları sıktı ve bize katılaşıp soğumaya başladığını gösterdi. Göğsüne dokunarak, soğuma yüreğine yaklaşınca gidecek, dedi. Soğuma karnına doğru yayılmıştı ki, yüzüne örttüğü örtüyü kaldırdı, şu sözler dudaklarından çıkan son sözler oldu: "Kriton", dedi, "Asklepios'a bir horoz borcumuz var, dostlar ödemeyi unutmasın sakın". "Peki öderiz", dedi Kriton, "başka bir diyeceğin yok mu?" Cevap vermedi Sokrates, bir an sonra birden kasıldı. Adam yüzünü iyice açtı, Sokrates'in bakışı donmuştu. Bunu görünce Kriton ağzını ve gözlerini kapadı.

İşte Ekhekrates, dostumuzun, zamanımızda tanıdığımız insanların en iyisi, en bilgesi ve en doğrusunun ölümü böyle oldu. (Phaidon: 115-118).

Sokrates öldüğü zaman Platon yirmi sekiz yaşındaydı. Yakışıklı, güçlü kuvvetli bir insandı. Omuzlarının genişliğinden ötürü sonradan Platon adını almış derler. Soylu, zengin bir ailenin çocuğuy-

du. Çağında görülebilecek en iyi eğitimi görmüş, matematikte ve şiirde erkenden sivrilmişti. Olimpiyatlarda yarış kazanmış ünlü bir atletti. Kısacası filozof olması en az beklenecek delikanlılardan biriydi. Sokrates'in konuşmalarını ilkin bir zeka yarışması olarak çekici bulmuş olabilir. Ama bu konuşmaların tadına vardıktan sonra kafa sporunun ötekilerden çok daha önemli, Sokrates'in bütün şampiyonlardan çok daha üstün olduğunu anlıyor. Sevgili hocasının ölümüyse ona düşüncenin hem bir tek insanın, hem de bütün insanların hayatına neler getirebileceğini öğretiyor. Denebilir ki, Platon bütün ömrünü Sokrates'i öldürmeyecek, tersine onu ve onun gibileri baş tacı edecek bir toplumun, bir devletin kurulabileceğini düşünmekle geçirmiştir. Hele okuyacağınız diyalog bu kaygının ta kendisidir.

İlk işi Sokrates'i öldürten demokrasiden uzaklaşıp dünyayı dolaşmak oluyor. Nerelere gittiği pek bilinmiyor: Mısır'a, İtalya'ya, Anadolu'ya, hatta Hindistan'a gittiğini ileri sürenler var. Her halde on iki yıl yok oluyor ortadan, Atina'ya kırk yaşında olgun bir insan olarak dönüyor. Atina yakınında bir kır evine yerleşiyor, sonradan dünya akademilerine adını verecek olan Akademos'un bahçesinde gençlerle buluşup Sokrates gibi kendini sevdiren bir hoca oluyor. İşte Platon filozofi ile sanat sevgisini birleştiren, insan düşüncesini bir çeşit tiyatro yoluyla an-

latan diyalog çeşidini o zaman yaratıyor. Bu arada Platon, Sicilya'nın zorbası Kral Dionysios'un sarayına gidip orada düşündüğü devleti gerçekleştirmeyi deniyor; ama ne filozof olmaya, ne de devleti filozoflara bırakmaya yanaşmayan kral, Platon'u kapı dışarı ediyor. Tekrar düşünce bahçesine dönen Platon artık seksen yaşına kadar hem çevresindeki, hem de gelecek yüzyıllardaki gençlerle en iyi devletin nasıl olabileceğini tartışmakla yetiniyor.

Ne Yunanistan'da, ne de belki hiçbir yerde gerçekleşmeyeceğini anladığı en iyi devleti Sokrates'le birlikte bir kitapta kuruyor. Diyaloglarının en güzeli değilse bile -çünkü güzel sözü daha çok Şölen'e yakışıyor- en zengini, en yüklüsü olan Devlet 'te Platon insanlara bütün duygu ve düşüncelerinin, bütün sevgi ve öfkelerinin, şüphe ve hayallerinin özetini veriyor. En iyi devletin bir ütopya olduğunu biliyor elbet, biliyor ama, kurulsun kurulmasın, herkesin böyle bir devlete, yani en doğruya yönelmekle adam olacağına inanıyor. Herkes böyle bir devleti varsayıp onun kanunlarına göre yaşasın, diyor.

1958

Sabahaddin Eyüboğlu - M. Ali Cimcoz

SOKRATES'İN SAVUNMASI

Eski Yunanca özel adların yazılışı hakkında not

Yunan eserlerinin çevirisinde tanrı, insan ve ülke adlarını, asıllarındaki gibi yazmayı uygun bulduk; bunun için de bugün Avrupa ülkelerinin hemen hepsinde kullanılan çevriyazı yöntemini aldık. Yunancanın her harfi, aşağıdaki cetvelde gösterildiği gibi, tek veya çift harfle karşılanmıştır. "Th" ve "kh" gibi çift harfleri kullanmaya gerek vardı; çünkü Yunancanın Θ'sını da, T 'ını da "t" ile gösteremezdik, ikisini ayırmak zorunluydu. "X" için de yalnızca "h" harfini alsaydık Yunancada bazan sesli harflerin önüne gelen (') işareti ile karışabilecekti.

"Ph" çift harfine gelince, Yunanca'nın Φ harfini Avrupalılar öteden beri böyle gösterirler; eski Romalılar da öyle göstermişler; demek ki o harfin söylenişi Romalıların "*f*" harfinin söylenişine tümüyle uymuyormuş.

Romalılar ve bugünkü Avrupa ülkeleri, Yunanca'nın Ξ harfini de "x" ile gösterirler; ancak "x" harfi bizim alfabemizde yok; bu yüzden "x" yerine "ks" çift harfini kullanmayı daha uygun bulduk.

Yunancada "y" harfi sessiz değil, sesli harftir ve "ü" okunması gerekir. Ancak bu söyleyiş kesin de değil. Bugünkü Yunanlılar onu "i" diye okuyorlar.

Çift sesli harfleri de gene çift olarak gösterdik. Ancak (ου) yerine tek bir "u" koyduk; bu şimdiki uluslararası çevriyazıda da böyledir.

Yunan Alfabesi:

A A	H E	N N	T T
B B	Θ Th	Ξ Ks	Y Y
Γ G	I İ	O O	Φ Ph
Δ D	K K	Π P	X Kh
E E	Λ L	P R	Ψ Ps
Z Z	M M	Σ S	Ω O

BİRİNCİ BÖLÜM

I

Atinalılar! Beni suçlayanların üzerinizdeki etkisini bilemiyorum; fakat sözleri o kadar kandırıcıydı ki ben kendi adıma onları dinlerken az daha kim olduğumu unutuyordum. Böyle olmakla birlikte, inanın ki bir tek doğru söz bile söylemediler. Ancak, uydurdukları birçok yalan arasında, beni usta bir konuşmacı gibi göstererek sözlerimin güzelliğine kanmamak için sizi uyanık olmaya çağırmalarına çok şaştım. Ağzımı açar açmaz hiç de güzel konuşan bir adam olmadığım ortaya çıkacak ve yalancılıkları kesinlikle anlaşılacak olduğu halde, bunu söylemek için insan doğrusu çok utanmaz olmalı. Eğer onlar her doğru söyleyen adama "konuşmacı" diyorlarsa, diyeceğim yok. Bunu demek istiyorlarsa ben öyle olduğumu kabul ederim; ama onların anladığından bambaşka anlamda. Herhalde, az önce de dediğim gibi, söylediklerinde doğru bir yan hemen hemen yoktur; ben ise size tüm gerçeği söyleyeceğim. Ancak, Atinalılar, ben onlar gibi baştan başa parlak ve gösterişli sözlerle bezenmiş hazır bir söylev yapacak değilim; Tanrı korusun! Hayır, şu anda iyi kötü dilim döndüğü kadar söyleyeceğim; çünkü bütün diyeceklerimin doğru olduğuna inanıyorum. İçinizde kimse benim doğrudan başka bir şey söyleyeceğimi sanmasın. Toy

delikanlılarımız gibi huzurunuzda birtakım süslü cümlelerle konuşmak, benim yaşımdaki bir adama yakışmaz. Sizden yalnızca şunu dileyeceğim; kendimi savunurken öteden beri alışık olduğum gibi konuştuğumu, agorada, sarraf tezgâhlarında ve benzeri yerlerde nasıl konuşuyorsam burada da öyle konuştuğumu görürseniz şaşmayın, o yüzden de sözümü kesmeyin. Çünkü ben yetmişimi aştığım halde ilk kez yargıç huzurunda bulunuyorum; bu yerin diline tümüyle yabancıyım. Bunun için, bir yabancının ana diliyle kendi yurdunun geleneklerine göre konuşmasını nasıl doğal karşılarsanız beni de tıpkı bir yabancı sayarak alışık olduğum gibi konuşmama izin verin. Bu dileğimi yersiz bulmayacağınızı umarım. Söyleyiş iyi ya da kötü olmuş, bundan ne çıkar? Siz yalnızca benim doğru söyleyip söylemediğime bakın, asıl buna önem verin. Zaten yargıcın asıl üstünlüğü buradadır; nasıl ki konuşmacınınki de doğruyu söylemektir.

II

Atinalılar! Önce bana yöneltilmiş olan daha eski suçlamalara ve beni çok daha eskiden beri suçlayanlara yanıt vermek isterim. Bundan sonra daha yenilerini yanıtlayacağım. Çünkü, Atinalılar, yıllardan beri haksız yere beni size karşı suçlayıp

duran birçok kimse olmuştur. Anytos ile arkadaşları benim için daha az tehlikeli olmamakla birlikte, ben bunlardan daha çok korkarım. Evet, yargıçlarım, bunlar daha tehlikelidirler; çünkü bunlar birçoğunuzu ta çocukluğunuzdan beri yalanlarla kandırarak güya göklerde olup bitenlerle uğraşan, yerin altında neler geçtiğini araştıran, yanlışı doğru gibi göstermeyi beceren Sokrates adlı bir bilgin olduğuna sizi inandırmışlardır. Beni suçlayanlar içinde en çok korktuklarım işte bu masalı yayanlardır; çünkü bunları dinleyenler, bu gibi konularla uğraşanlar tanrılara inanmaz sanıyorlar. İnanın, bu adamlar çoktur; eskiden beri beni bununla suçluyorlar. Üstelik bunları, çocukluğunuzda olsun, gençliğinizde olsun, daha çok etki altında kalabileceğiniz yaşlardayken, kulaklarınıza doldurmuşlardı. Hem bu suçlamalar, karşılarında kendilerini yanıtlayacak kimse yokken, benim arkamdan oluyordu. Bir komedya yazarını bir yana bırakırsak, ötekilerinin ne adını biliyorum, ne de size söyleyecek durumdayım, işin en korkunç yanı işte bu. Kıskançlıkları, kötülükleri yüzünden bazen ilkin kendilerini bile inandırmaya varacak kadar, sizi tüm suçlamalara inandıran bu adamlar, uğraşılması en güç olanlardır, çünkü bunları ne buraya getirmek ne de söylediklerini çürütmek olanaklıdır... Bu yüzden kendimi savunurken yalnızca gölgelerle çarpışmak,

karşımda yanıt verecek biri olmadan savlarının yanlışlığını göstermek zorunda kalıyorum. O halde, demin de dediğim gibi, düşmanlarımın iki türlü olduğunu görüyorsunuz; bir beni şimdi suçlayanlar, bir de eskiden suçlamış olanlar. Umarım ki, ilkin ikincileri yanıtlamamı siz de yerinde bulursunuz; çünkü bunları hem ötekilerden daha önce, hem de daha sık duymuşsunuzdur.

O halde, Atinalılar, artık savunmama başlayabilirim. Yıllardan beri kafanızda kökleşmiş olan bir suçlamayı kısa bir zamanda söküp atmaya çalışmalıyım. Eğer hakkımda ve hakkınızda hayırlıysa, bunu başarmayı ve kendimi temize çıkarmayı dilerim. Ama bunun kolay bir iş olmadığını da iyice biliyorum. Her neyse, bunu tanrının buyruğuna bırakalım; bana düşen görev, yasanın emrine göre kendimi savunmaktır.

III

Baştan başlayarak, benim kötülenmeme yol açan ve Meletos'u bana karşı bu davayı açmak için yüreklendiren suçlamanın ne olduğunu araştıralım. Öncelikle, bana haksız yere suçlama yöneltenler bakalım ne diyorlar. Beni dava ettiklerini varsayarak bunların suçlamalarını şöyle kısaca bir toplayacağım; "Sokrates kötü bir insandır; yeraltında ve

gökyüzünde olup bitenlere karışıyor, eğriyi doğru diye gösteriyor, bunları başkalarına da öğretiyor; suçlamanın aşağı yukarı özü bu. Aristophanes'in komedyasında gördüğünüz gibi; sahnede Sokrates adlı bir adam dolaştırılıyor, havada gezdiğinden, benim hiç ama hiç anlamadığım şeylerden dem vurarak bir sürü saçma sapan söz söylüyor. Bunu, böyle bir bilgisi olanlar varsa, onları küçültmek için söylemiyorum. Atinalılar, Meletos'un bana açtığı bu davadan kurtulamayayım ki, gerçekte benim bunlar üzerinde en küçük bir fikrim bile yoktur. Burada bulunanların çoğu bunun doğruluğuna tanıktır. Onlara sesleniyorum: Beni dinleyenler, içinizde bu konular hakkında şimdiye kadar tek söz söylediğimi bilen varsa buradakilere söylesin... Yanıtlarını işitiyorsunuz. Suçlamanın bu kısmına verdikleri bu yanıt karşısında, geri kalanının doğruluğu hakkında da bir yargıya varabilirsiniz.

IV

Bunun gibi, benim parayla ders vermekte olduğuma ilişkin dolaşan sözün de hiçbir temeli yoktur; bu da ötekiler kadar asılsızdır. Doğrusu, bir kimsenin insanlara gerçekten bir şey öğretmesi olanaklı olsaydı, buna karşılık para alması bence o kimse için bir onur olurdu. Leontinoili Gorgias gi-

bi, Keoslu Prodikos gibi, Elisli Hippias gibi kent kent gezerek ders veren ; gençlerin kendi hemşerilerinden parasız ders almaları olanağı varken, onları bu kişilerden ayırarak kendilerine çekecek kadar kandıran, dersleri için para almakla kalmayıp üstelik bu parayı lütfen kabul ettiklerinden dolayı bir de teşekkür ettiren kimseler var! Şimdi, Atina'da Paroslu bir bilgin vardır. Bu adamı tanımam şöyle olmuştu: Bir gün, bilgicilerin (sofist) uğruna dünya kadar para harcayan Hipponikosoğlu Kallias'a raslamıştım; bu kişinin iki oğlu olduğunu biliyordum, onun için kendisine sordum: Kallias, dedim, iki oğlun olacağına iki tayın veya buzağın olsaydı, bunları eğitecek birini bulmakta zorluk çekmezdik; onları kendi doğalarının olanaklı kıldığı ölçüde yetiştirecek ve olgunlaştıracak bir seyis veya bir çiftçi tutardık; mademki birer insandırlar, onları eğitimleri için kime gönderebileceğini biliyor musun? Onları bir insan ve bir yurttaş olarak yetiştirecek biri var mıdır? Herhalde, oğulların olduğuna göre bu konuyu düşünmüşsündür? Ne dersin, böyle bir kimse var mı? Kallias bana, evet var, dedi. Öyleyse kim? Nereli? Derslerini kaça veriyor? diye sorunca, "Paroslu Evenos dersine beş mina (1) alıyor" yanıtını verdi. O zaman kendi kendime düşündüm ve dedim ki: Evenos gerçekten böyle bir bilgin ise, bu bilgisini bu kadar ucuza öğretiyorsa,

doğrusu mutluymuş. Bende de böyle bir bilgi olsaydı, gerçekten ben de gurur ve sevinç duyardım; fakat, Atinalılar, doğrusu benim böyle bir bilgim yoktur.

V

Belki içinizden biri bütün bunlara karşı diyecek ki: "Sokrates, bunların hepsi güzel, ama uğradığın bu suçlamalar nereden çıkıyor? Herhalde alışılanın dışında bir şey yapmış olacaksın ki sana karşı bu gibi suçlamalar var. Sen de herkes gibi olsaydın bütün bu dedikodular çıkmazdı; o halde, hakkında acele bir hüküm vermemizi istemiyorsan bize bunların nedenini anlat." Bu karşı çıkışının haklı ve yerinde olduğunu kabul ederim; onun için ben de size bu kötü ünümün nereden çıktığını anlatacağım. Lütfen dikkatle dinleyin. Bazılarınız belki şaka ediyorum sanır; ama inanın ki tamamıyla doğru söylüyorum. Atinalılar, bu ün bende bulunan bir tür bilgiden, yalnızca ondan çıkmıştır. Bunun ne biçim bir bilgi olduğunu sorarsanız, derim ki, bu, herkesin elde edebileceği bir bilgidir; ben de ancak bu anlamda bir bilgim olduğunu sanıyorum. Oysa sözünü ettiğim kimselerin, bende olmadığı için size anlatamayacağım insanüstü bilgileri var. Benim böyle bir bilgimin olduğunu söyleyen yalan söy-

ler, bana kara çalmış olur. Atinalılar, size belki abartıyorum gibi gelecek, fakat sözümü kesmemenizi dilerim. Çünkü size şimdi söyleyeceğim sözler benim sözlerim değildir. Size güvenilir bir tanık göstereceğim. Benim bir bilgim varsa, bunun nasıl bir bilgi olduğunu Delphoi Tanrısından dinleyin. Khairephon'u tanırsınız; çok eski bir arkadaşımdı; sizin de dostunuzdu, geçen sürgünde o da sizinle birlikteydi, dönerken de birlikte gelmiştiniz. Khairephon'un huyunu bilirsiniz, kafasına koyduğu şeyi kesinlikle yapardı. Bir gün Delphoi'ye gitmiş, -lütfen sözümü kesmeyin- benden daha bilgin bir kimse olup olmadığını tanrıya çekinmeden sormuş; Pytholu tanrı sözcüsü de benden daha bilgin bir adam olmadığını söylemiş. Khairephon bugün sağ değil, ama kardeşi burada, mahkemededir ; söylediklerimin doğruluğunu onaylayabilir.

VI

Bunu size sırf bu kötü ünümün nereden geldiğini göstermek için söylüyorum. Tanrının bu yanıtını öğrenince düşündüm: Tanrı bu sözüyle ne demek istemiş? Bu bilmece nedir? Çünkü, az olsun, çok olsun, bende böyle bir bilgi olmadığını biliyorum. Böyle olduğu halde insanların en bilgini olduğumu söylemekle ne demek istiyor? Tanrı yalan

söylemez, yalan onun sözüyle uzlaşır bir şey değil. Ne demek istediğini uzun zaman düşündüm; en sonunda işin aslını bir araştırayım dedim. Bilgisi belli birini bulup tanrıya gider, sözünü çürütmek için derim ki: "İşte benden bilgili bir adam; oysa sen benim için en bilgili demişsin." Bunun üzerine bilgisiyle ün salmış birine gittim, kendisine iyi baktım. Adı gerekmez, denemek için seçtiğim bu adam devlet işleriyle uğraşır. Vardığım sonuç şu oldu: Bu adam çok kimselere ve kendisine bilgin gibi gözüküyor ama gerçekte hiçbir bilgisi yok. Bunun üzerine kendisini bilgin sandığını, gerçekte ise olmadığını anlatmaya çalıştım. Bunun sonucu, onun da, üstelik orada bulunup beni dinleyen birçok kimsenin de düşmanlığını kazanmam oldu. Yanından ayrılırken kendi kendime dedim ki: doğrusu belki ikimizin de iyi, güzel bir şey bildiğimiz yok; gene de ben ondan bilgiliyim ; çünkü o hiçbir şey bilmediği halde bildiğini sanıyor; ben ise bilmiyorum ama bildiğimi de sanmıyorum. Daha doğrusu, bilmediğimi biliyorum; demek ki ondan biraz daha bilgeyim. Bundan sonra başka birine, daha da bilgili tanınan başka birine gittim. Gene aynı sonuca vardım; onun da, daha birçoklarının da düşmanlığını kazandım.

VI

Böylece, birçok düşman edindiğimi bile bile, birini bırakıp ötekine gidiyor, gittikçe umutsuzlaşıyor ve kederleniyordum. Artık boynumun borcu oldu, her şeyden önce tanrının sözünü göz önünde tutmalıyım diyordum. Bilgili denen kim varsa ona başvurarak tanrının ne demek istediğini anlamam gerekiyordu. Size doğruyu söylemeliyim. Atinalılar, köpek hakkı için, bütün o araştırmalarımda baktım, asıl bilgisizler, bilgilidir diye tanınmış olanlar! Boştur denenlerde ise daha çok akıl var. Size bütün o dolaşıp durmalarımı anlatayım. Atinalılar; o kadar didindim, tanrının sözünü çürütemedim. Devlet adamlarından sonra tragedya yazanlara, övgücülere (2), her türden ozana başvurdum. Kendi kendime, artık bu kez göreceksin, kendinin onlardan çok daha bilgisiz olduğunu anlayacaksın diyordum. Yazılarından, bence en iyi işlenmiş parçaları seçtim, ne demek istemiş olduklarını gidip kendilerine sordum, bir şey öğreneceğimi umuyordum. Yargıçlar, inanır mısınız? Doğruyu söylemeye utanıyorum; ama söylemeliyim. O ozanların, yapıtları hakkında dedikleri, orada bulunan hemen herkesin diyebileceğinden daha iyi değildi. O zaman anladım ki ozanlar yapıtlarını bilgilerinden değil, bir çeşit içgüdüyle, tanrıdan gelme bir esinle ya-

zıyorlar, tıpkı bir sürü güzel şey söyleyip de dediklerinden bir şey anlaşılmayan tanrı sözcüleri, biliciler gibi. Ozanlar için de öyle olduğunu gördüm; üstelik onlar, kendilerinde ozanlık var diye, bilmedikleri şeylerde de insanların en bilgini olduklarını sanıyorlar. Yanlarından ayrılırken anlamıştım ki, devlet adamları karşısında nasıl bir üstünlüğüm varsa, onlardan da öylece üstünüm.

VIII

En son, ustalara gittim; çünkü kendim bir şey bilmediğimin farkında olduğum gibi, onların da hem çok, hem de iyi şeyler bildiklerinden emindim. Bu kez aldanmamışım; onlar benim bilmediğim birçok şeyleri gerçekten biliyorlardı ve bunda hiç kuşkusuz benden daha bilgindiler. Ama, Atinalılar, gördüm ki iyi ustalarda da ozanlardaki özür var; kendi işlerinin eri oldukları için en yüksek şeylerden de anladıklarını sanıyorlar, böyle sandıkları için de asıl bilgileri gölgede kalıyor; o kadar ki Tanrının sözüne geldim, onlar gibi bilgin, onlar gibi de bilgisiz olmaktansa, bilgilerini de, bilgisizliklerini de edinmeyip "Olduğum gibi kalmak daha iyi değil mi?" diye düşündüm; gerek kendime, gerek Tanrı sözüne yanıt vererek, benim için olduğum gibi kalmak daha iyi dedim.

IX

Atinalılar, bütün bu araştırmalarım birçok düşman, hem de en kötü, en tehlikeli türünden düşmanlar edinmeme neden oldu; birçok karalamaya yol açtı; adım bilgeye çıktı, çünkü beni dinleyenler, başkalarında bulunmadığını gösterdiğim bilginin bende bulunduğunu sandılar. Asıl bilen, Atina Yargıçları, belki yalnızca tanrıdır; o sözüyle de insan bilgisinin büyük bir şey olmadığını, hatta bir şey olmadığını göstermek istemiştir; "Sokrates", demiş olması ancak bir söz gelişidir: "Ey insanlar! Aranızda en bilgeniz, Sokrates gibi bilgeliğinin gerçekte bir hiç olduğunu bilendir", demek istemiştir. İşte böylece tanrının sözünü düşünerek yer yer dolaşıyor, yurttaş olsun, yabancı olsun bilge sandığım kimi bulursam konuşup soruyorum; bilge olmadıklarını anlayınca da, tanrı sözüne hak vererek bilge olmadıklarını kendilerine gösteriyorum. Bu iş bütün zamanımı alıyor; bu yüzden devlet işleriyle de, kendi işlerimle de yeterince uğraşacak zaman bulamıyorum; o kadar ki, tanrıya hizmet edeceğim diye yoksul kaldım.

X

Dahası var: Birtakım gençler kendiliklerinden başıma toplanıyor; babaları zengin, zamanları bol;

ben önüme aldığım adama sorular sorarken durup dinliyorlar; üstelik bilgiçlerin sorguya çekilmesini dinlemekten hoşlanıyorlar, çoğu kez bana benzeyerek başkalarını da denemeye kalkışıyorlar; az bir bilgiyle, üstüne üstlük büsbütün bilgisiz, kendilerini bilgin sananlar sayısız; bunu o delikanlılar da biliyorlar. Sıkıştırdıkları adamlar kendilerine kızacaklarına bana kızıyor, "Ah! Alçak Sokrates! Gençleri baştan çıkarıyor!.." diyorlar. Oysa biri çıkıp da kendilerine sorsa "Peki ama bunun için ne yapıyor? Ne öğretiyor?" dese, ne yanıt verecekleri bilemezler; fakat şaşkınlıklarını belli etmemek için de her zaman filozoflara karşı çevrilen "bulutlarda, yerin dibinde olup bitenleri öğretmek", "tanrılara inanmamak", "iyiyi kötü göstermek" gibi beylik sözleri sayıp dökerler; çünkü bir şey bilmedikleri halde biliyor görünmek istediklerinin açığa vurulduğunu söylemeye bir türlü dilleri varmaz. Onlar, iyi tanınacağız, sözümüz geçecek diyen, kalabalık bir gurup insandır; benim sözüm açılınca, bir ağızdan konuşup karşılarındakini kandırmayı bildikleri için, öteden beri, ağır karalamalarla kulaklarımızı doldurdular, gene de dolduruyorlar. Meletos'a, Anytos'a, Lykon'a bana saldırmak cesaretini veren, işte bu karalamalardır. Meletos, şairlerin, Anytos, ustalarla politikacıların, Lykon da konuşmacıların düşmanlıklarına tercüman olmuştur.

Sözüme başlarken de dediğim gibi, böyle kök salmış bir karalamadan kendimi böylesine az bir zamanda temize çıkarabileceğimi sanmam. İşte, Atinalılar, size doğruyu söyledim; büyük küçük, bir şeyi saklamadım, bir şeyi değiştirmedim. Biliyorum ki bu yüzden gene düşmanlıklarıyla karşı karşıya kalacağım; bu da gösterir ki ben doğruyu söylüyorum, bana haksızlık ediliyor, nedeni de budur. Şimdi arayın, sonra arayın, bulacağınız hep budur.

XI

Beni suçlayan birinci gruba karşı savunmam için bu kadarı yeter; şimdi ikincilere dönüyorum. Bunların başında Meletos ; kendi sözüyle iyi, yurdunu gerçekten seven Meletos var. Bunlara karşı da kendimi savunmaya çalışacağım. Nelerden yakındıklarını bir okuyalım. Aşağı yukarı şöyle deniyor: Sokrates, gençleri doğru yoldan ayırmakla, devletin tanrılarına inanmamakla, bunların yerine yeni yeni tanrılar koymakla suçludur. İşte bana yükledikleri suçlar; bunların hepsini ele alalım.

Gençleri doğru yoldan ayırmak suçunu işliyormuşum. Ben de ileri sürüyorum ki; Meletos ciddi şeyleri alaya alarak herkesle eğlenmekten, gerçekte üzerinde hiç uğraşmadığı işlere sözümona bağlılık ve ilgi göstererek herkesi mahkemeye sürük-

lemekten suçludur. Bunun böyle olduğunu size kanıtlamaya çalışacağım.

XII

Meletos, şöyle gel, bana yanıt ver: Gençlerimizin olabildiğince erdemli olmalarına çok önem veriyorsun, değil mi?

-Tabii veriyorum.

- O halde, onları daha iyi kılanın kim olduğunu da yargıçlara söyle. Madem ki onları doğru yoldan ayıranı ortaya çıkarmak güçlüğüne katlanmışsın ve yargıçların karşısında beni göstererek bu suçlunun ben olduğumu ortaya atıyorsun, o halde şunu da bilmen gerekir. Onları eğitenler kim? Yargıçlara adlarıyla söyle... Gördün mü? Meletos, susuyorsun işte. Bir şey söylemiyorsun, ama bu susman, senin için utanılacak bir şey değil mi? Konuyla hiç bir ilişiğin yoktur dememin, bu, açık bir kanıtı değil mi? Söyle dostum, söyle, gençleri daha iyi kılan kimdir?

-Yasalar.

-Fakat, delikanlım, bu benim soruma yanıt değil ki. Ben şunu bilmek istiyorum: Her şeyden önce bu yasaları bilen kim?

- İşte bu mahkemedeki yargıçlar, Sokrates.

- Ne dedin? Nasıl, Meletos? Onlar gençleri yetiştirebilir, daha iyi kılar mı diyorsun?

- Elbette.

- Hepsi mi, yoksa bazıları mı?

- Hepsi.

- Hera hakkı için ne güzel söz! Demek gençleri daha iyi kılanlar birçok kişiymiş. O halde, söyle bakalım, burada bizi dinleyenler de gençliği eğitiyorlar mı?

- Evet onlar da.

- Peki, ya senato üyeleri?

- Onlar da.

- Acaba Meclis halinde toplanmış yurttaşlar, gençliği doğru yoldan ayırıyorlar mı, yoksa eğitiyorlar mı dersin?

- Onlar da eğitiyorlar.

- O halde, bundan başka, bütün Atinalılar onları güzel ve iyi kılıyorlar; onları yalnızca ben doğru yoldan ayırıyorum.İleri sürdüğün bu, değil mi?

- Tam bu işte.

- Sen haklıysan, ben gerçekten, çok mutsuz bir adamım.... Ama de ki, sana şöyle bir şey soruyorum; acaba sana göre atlar için de bu böyle mi? Atlara da herkesin iyilik ettiğine, yalnızca bir kimsenin kötülük ettiğine mi inanıyorsun? Gerçek bunun tam tersi değil mi? Atları, bir veya birkaç kişi, yani seyisler eğitebiliyor; binenler ise onları bozuyorlar, değil mi? Atlar için de, başka hayvanlar için de böyledir, değil mi, Meletos? Bu, kuşkusuz böyle-

dir; Anytos ile sen, ne derseniz deyin, gençleri yalnızca bir kişinin yanlış yola sürüklediği, ondan başka herkesin daha iyi kıldığı doğru olsaydı, bu onlar için gerçekten eşsiz bir mutluluk olurdu. Ama hayır, Meletos, gençler üzerinde hiç kafa yormadığını yeterince gösterdin; senin kayıtsızlığın, başıma açtığın işleri hiç umursamamış olmandan da açıkça anlaşılıyor.

XIII

Şimdi sana bir sorum daha var. Zeus hakkı için yanıtla! Sence kötü kimselerle birlikte yaşamak mı, yoksa iyi kimselerle birlikte yaşamak mı daha iyi?.. Yanıtlasana, dostum; zor bir şey sormuyorum. İyi insanlar yanlarındakilere hep iyilik, kötüler de kötülük ederler, değil mi?

- Kuşkusuz.

- Şimdi, bir arada yaşadığı kimselerden yarardan çok zarar görmek isteyen var mı?.. Yanıtla, dostum, yasa,yanıtlamanı emrediyor. Zarar görmek isteyecek kimse var mıdır?

- Kesinlikle yoktur.

- Peki, gençleri doğru yoldan çıkarıyor, kötülüğe götürüyor diye beni suçluyorsun; sence ben bu suçu bilerek mi, bilmeyerek mi işliyorum?

- Bilerek, diyorum.

- Demek ki, Meletos, iyilerin, yanlarındakilere iyilik, kötülerin ise kötülük ettikleri, şu genç yaşında senin yüksek zekanca bilinen bir gerçek olduğu halde, ben bu yaşımda, birlikte yaşamak zorunda olduğum bir kimseyi doğru yoldan ayırırsam, ondan bana zarar geleceğini bilmeyecek kadar karanlık ve bilgisizlik içindeyim; hem de bunu, savına göre, bile bile yapıyorum. Meletos, buna ne beni inandırabilirsin, ne de başkalarını.

Öyleyse ya ben onları doğru yoldan çıkarmıyorum yahut da çıkarıyorsam, bunu bilmeyerek yapıyorum; her iki halde de yalan söylüyorsun. Bundan başka, işlediğim suç bilmeyerek işlenmişse, yasa onu suç saymaz; beni bir yana çekerek ayrıca anımsatman ve öğüt vermen gerekirdi; çünkü öğütle, bilmeyerek işlediğim suçu herhalde işlemekten vazgeçerdim: oysa sen benimle konuşmaktan, bana öğretmekten kaçındın; bunu istemedin; beni mahkemeye, yasanın, aydınlatılması gerekenleri değil, cezalandırılması gerekenleri gönderdiği mahkemeye sürükledin.

XIV

Atinalılar, artık anlaşılıyor ki Meletos bu işlerle, az olsun çok olsun, kafa yormamıştır; ama Meletos sen gene söyle; ben gençleri nasıl yanlış yola

sürüklüyorum? Yazdığın suçlamadan anladığıma göre, gençlere devletin tapındığı tanrıları tanımamayı, onların yerine başka tanrılara inanmayı öğretiyormuşum; gençleri bozan derslerim bunlardır diyorsun, değil mi?

- Evet, bunu bütün gücümle ileri sürüyorum.

- Öyleyse, Meletos, sözünü ettiğimiz tanrılar hakkı için ne demek istediğini bana ve bu yargıçlara daha açıkça anlat. Sence ben birtakım tanrılara inanmayı öğretiyormuşum; öyle ise o tanrılara ben kendim de inanıyorum, demek ki büsbütün tanrıbilmez değilim, böyle bir suç işlememişim; şimdi şunu anlayalım: sen beni devletin tanrılarını bırakıp başka tanrılara inanmakla mı suçluyorsun? Yoksa tanrılara büsbütün inanmayıp bunu başkalarına da aşılamakla mı?

- Evet, ben senin hiçbir tanrıya inanmadığını söylüyorum.

- Şaşılacak şey! Meletos, bunu nereden çıkarıyorsun? Herkes gibi, güneşin ya da ayın tanrılığına inanmadığımı mı söylemek istiyorsun?

- Emin olun yargıçlar, inanmaz; çünkü güneşin taş, ayın toprak olduğunu söylüyor.

- Fakat, dostum Meletos, sen beni Anaksagoras sanmışsın da buraya çıkarmışsın. Buradaki yargıçları Klazomenaili Anaksagoras'ın kitaplarının bu kuramlarla dolu olduğunu bilmeyecek kadar boş

ve bilgisiz mi sanıyorsun? Gençler bu kitapları orkestrada en çok bir drahmiye satın alabilirlerse, Sokrates de bu düşünceleri sahiplenince delikanlılar onunla alay edebilirlerse, bunları neden gelip benden öğrensinler? (3) Doğru söyle, Meletos, sen gerçekten benim hiçbir tanrıya inanmadığımı mı sanıyorsun?

- Zeus'a yemin ederim ki, hiçbir tanrıya inanmıyorsun.

- Buna kimse inanmayacak. Atinalılar, bu Meletos azgını küstahın biri; beni suçlaması da gençliğinden, aşağılama olsun diye. Kim bilir, belki de beni denemek için bu bilmeceyi uydurmuştur. Belki de kendi kendine, "Bakalım bilgin Sokrates işi alaya alıp birbirini tutmaz sözler söylediğimi bulacak, ortaya çıkaracak mı; yoksa onu da, bizi dinleyenleri de aldatabilecek miyim?" demiştir. Bana öyle geliyor ki suçlamasında bir dediği bir dediğini tutmuyor. Sanki şöyle demiş: "Sokrates, tanrıların varlığına inanmamaktan, tanrılar olduğuna da inanmaktan suçludur." Buna düpedüz alay derler.

XV

Atinalılar, Meletos'un düştüğü çelişkileri benimle birlikte gözden geçirin! Ve sen Meletos, bizi yanıtla. Siz de benim ta baştaki dileğimi anım-

sayın da alışık olduğum gibi konuşursam, ses çıkarmayın. Dünyada bir kimse var mıdır ki, Meletos, insanlara özgü işler olduğuna inansın da insanların varlığına inanmasın? Şuna söyleyin, Atinalılar, kaçamaklı yollara sapmadan beni yanıtlasın. Bir adam bulunur mu ki at yoktur, ama atın kullanıldığı işler vardır ; flavtacılar yoktur, ama flavtacılık vardır desin? Bulunmaz, dostum, bulunmaz. Madem ki sen yanıtlamaktan kaçınıyorsun ; sana da, buradakilere de ben karşılık vereyim; ama sen hiç olmazsa şunu yanıtla : bir kimse var mıdır ki tanrılara özgü işlere inansın da tanrılara inanmasın? Daimonlara inanmasın da, daimonların gücüne inansın?

- Hayır, yoktur.

- Çok şükür, yargıçların zoruyla ağzından bu yanıtı alabildim. Demek daimonluk işlere, bu işler yeni olsun eski olsun, inandığımı ve bunları öğrettiğimi ileri sürüyorsun. O halde, söylediğine göre, ben daimonluk işlere inanıyorum. Suçlamanda buna ant bile içiyorsun. Bu işlere inanıyorsam, onların varlığına da ister istemez inanmam gerekir, öyle değil mi? Hiç şüphesiz,yanıtlamadığına göre senin de aynı düşüncede olduğunu kabul ediyorum. Peki, daimonları tanrı veya tanrıoğulları olarak alabiliriz, değil mi?

- Evet, şüphesiz.

- Öyle ise, söylediğim gibi, daimonların varlığına inanıyorsam, öte yandan da ne adla olursa olsun, daimonlar bir tür tanrı iseler, bilmeceler uyduruyorsun ve bizimle eğleniyorsun demekte haksız mıyım? Hem tanrılara inanmadığımı ileri sürüyorsun, hem de biraz sonra daimonlara inandığımı söylemekle tanrılara inandığımı kabul etmiş oluyorsun! Denildiği gibi daimonlar, tanrıların nymhalar ya da başka analardan doğma piçleri iseler, tanrılar olmadığı halde, tanrıların çocukları olduğuna kim inanabilir? Bu, katırın eşekle atın yavrusu olduğuna, ama eşeğin de, atın da var olmadığına inanmak kadar yersiz olur. Hayır, Meletos, sen bütün bu saçmaları ya beni denemek için kasten çıkarmışsındır, yahut da bana karşı ciddi bir suç bulamadığından suçlamana koydun. Fakat, inan ki, aynı kimsenin daimonlara özgü işlere inandığı halde, daimonlara, tanrılara, kahramanlara inanamıyacağına, biraz anlayışı olan hiç kimseyi inandıramazsın.

XVI

Meletos'un suçlamalarını yeterli ölçüde yanıtladım sanıyorum; daha fazla savunmaya gerek yok. Bununla birlikte, üzerime ne kadar çok kin çekmiş olduğumu düşünüyorum ve yargılanmam gerekir-

se, beni yok edecek olanın bu olduğunu; Meletos, Anytos değil, şimdiye kadar birçok iyi insanın ölümüne neden olmuş, belki ileride de olacak olan karalama ve çekememezlik olduğunu düşünüyorum; çünkü bu kurbanların sonuncusu her halde ben olmasam gerek.

Belki biri şöyle diyecek: "Sokrates, seni böyle zamansız bir sona sürükleyen bir ömürden utanç duymuyor musun? "Bana bunu soracak olana açıkça yanıt verebilir ve diyebilirim ki: Dostum, yanılıyorsun. Değeri olan bir kimse, yaşayacak mıyım yoksa ölecek miyim, diye düşünmemelidir; bir iş görürken yalnızca doğru mu eğri mi, yürekli bir adam gibi mi yoksa tabansızca mı davrandığını düşünmelidir. Oysa sizin gözünüzde, Troia'da ölen kahramanların, hele namussuzluğa karşı her türlü tehlikeyi küçümseyen Thetisoğlunun bir değeri olmaması gerektir. Hektor'u öldürmek için sabırsızlanırken, anası tanrı ona, yanılmıyorsam, aşağı yukarı şu sözleri söylemişti: "Oğlum, arkadaşın Patroklos'un öcünü alacak ve Hektor'u öldüreceksin, ancak bil ki onun arkasından sen de hemen öleceksin; çünkü tanrı yargısı böyle emrediyor." Halbuki o, bu öğüde aldırmayıp her şeyi göze alarak, arkadaşının öcünü almadan namussuzca yaşamaya ölümü ve tehlikeyi üstün gördü: "Burada şu eğri gemilerin yanında, dünyaya gereksiz bir yük olarak,

maskara gibi durmaktansa, düşmanımdan öcümü alayım, arkasından da öleyim." Onun bu davranışında hiç ölüm ve tehlike korkusu var mıydı? En doğru davranış, Atinalılar, bir kimsenin yeri neresi olursa olsun, ister kendinin seçtiği, ister komutanının gösterdiği yer olsun, tehlike karşısında direnmek; ölümü, başka tehlikeleri değil, ancak namusu göz önünde bulundurmaktır.

XVII

Atinalılar, benim için de bundan başka türlü davranmak gerçekten çok garip olurdu; çünkü, Potidea'da, Amphipolis'te, Delion'da, seçtiğiniz komutanların gösterdikleri her yerde, her türlü ölüm tehlikesi karşısında bütün yürekliliğiyle duran ben, şimdi, kendi düşünce ve sanımca, tanrı tarafından, kendimi ve başkalarını denemek için filozofluk göreviyle gönderildiğim zaman, ölüm veya başka bir şey korkusuyla nasıl görevimi bırakıp kaçardım? Böyle bir davranış gerçekten ağır bir suç olurdu. Kendimi bilge sanarak ölüm korkusuyla tanrı sözüne baş eğmeseydim, o zaman mahkemeye pek haklı olarak çağrılabilir, tanrıların varlığını yadsımakla suçlanabilirdim. Çünkü, yargıçlar, ölüm korkusu, gerçekte bilge olmadığın halde kendini bilge sanmak değil midir? Bilinmeyeni bilmek savı de-

ğil midir? İnsanların, korkularından, en büyük kötülük saydıkları ölümün en büyük iyilik olmadığını kim bilir? Bilmediğimiz bir şeyi bildiğimizi sanmak gerçekten utanılacak bir bilgisizlik değil midir? İşte yargıçlar, ancak bu noktada başkalarından farklı olduğuma inanıyorum. Belki de onlardan daha bilge olduğumu ileri sürebilirim: Ben, öteki dünyada olup bitenler hakkında pek az bir şey bildiğim halde, bir şey bildiğime inanmıyorum; fakat, tanrı olsun, insan olsun, belki, kendinden daha iyi olanlara haksızlık ve başkaldırının bir kötülük, bir namussuzluk olduğunu biliyorum; ben kötülük olduğunu iyice bildiğim şeylerden korkarım, ama iyilik olmadığını kestiremediğim şeylerden ne korkar, ne de sakınırım. Onun için siz beni şimdi serbest bırakın; Anytos'un size: "Sokrates madem ki böyle suçlanmaktadır, ona her halde ölüm cezası vermek gerekiyor, yoksa bütün çocuklarınız onun öğütlerini dinleyerek büsbütün bozulacaktır." demesine bakmayıp "Sokrates, biz Anytos'un düşüncelerine inanmak istemiyoruz, seni serbest bırakacağız, ama, artık bir daha böyle herkesi sorguya çekmeyeceğine ve filozofluk etmeyeceğine söz vermek koşuluyla; bunları yapmakla bir daha suçlandırılırsan, öleceksin" dersiniz, kurtulmam için ileri sürülebilecek böyle bir koşula karşı derim ki: Atinalılar, size saygı ve sevgim vardır; ancak, ben si-

ze değil, yalnızca tanrıya baş eğerim, ömrüm ve gücüm oldukça da iyi bilin ki felsefe ile uğraşmaktan, karşıma çıkan herkesi buna yöneltmekten, felsefeyi öğretmekten vazgeçmeyeceğim; karşıma çıkana, her zaman dediğim gibi yine şöyle diyeceğim: "Sen ki, dostum, Atinalısın. Dünyanın en büyük, gücüyle ve bilgeliğiyle en ünlü kentinin hemşerisisin; paraya, onura, üne bu kadar önem verdiğin halde bilgeliğe, akla, hiç durmadan yükseltilmesi gereken ruha bu kadar az önem vermekten sıkılmaz mısın? "Kendisiyle tartıştığım bir adam bu saydıklarıma önem verdiğini söylerse, yakasını bırakacağımı ve salıvereceğimi sanmayınız; hayır, gene soracağım, onu gene sorguya çekeceğim, onunla gene tartışacağım; erdemli olmasının bir sözden başka bir şey olmadığını anlarsam, kendisini, değeri büyük olana az, değeri küçük olana ise çok değer verdiği için utandıracağım. Aynı sözleri genç, yaşlı, yurttaş, yabancı, herkese, hele benim kardeşlerim olmalarından dolayı bütün hemşerilerime tekrarlayacağım. Çünkü, biliniz, bu bana Tanrının bir buyruğudur; şuna inanıyorum ki kentimizde, şimdiye kadar tanrıya benim bu hizmetimden daha büyük bir iyilik yapılmamıştır. Çünkü ben, genç, yaşlı hepinizi, vücudunuza, paranıza değil, her şeyden önce ruhun en yüksek eğitimine önem vermeniz gerektiğine inandırmaya çalışmaktan baş-

ka bir şey yapmıyorum... Evet, benim görevim, size parayla erdemin elde edilemeyeceğini; paranın da, genel olsun özel olsun, her türlü iyiliğin de, ancak erdemden geldiğini söylemektir. Ben bunları öğretmekle gençleri doğru yoldan ayırıyorsam, zararlı bir insan olduğumu kabul ederim. Ama biri gelip öğrettiğim şeylerin bunlar olmadığını ileri sürerse, yalan söylemiş olur. Bu noktada, Atinalılar, Anytos'a ister inanın ister inanmayın, hakkımda ister aklanma kararı verin ister vermeyin; her halde, iyice bilin ki, bir değil bin kere ölmem gerekse bile, yolumu asla değiştirmeyeceğim.

XVIII

Atinalılar, sözümü kesmeyin, beni dinleyin; sonuna kadar dinleyeceğinize söz vermiştiniz. Söyleyecek bir şeyim daha kaldı. Öyle bir şey ki, işitince, korkarım ki, haykırmak isteyeceksiniz; fakat beni dinlemek sizin için daha doğru olacaktır, onun için, yalvarırım, sakin olun. Bilmelisiniz ki, benim gibi bir adamı öldürmekle, bana değil, kendinize zarar vermiş olacaksınız. Bana kimse, ne Meletos, ne Anytos, zarar verebilir; kötü bir kimse iyi bir adama nasıl zarar verebilir? Ancak kendine zarar vermiş olur. Onlarda kuşkusuz beni öldürtmek, sürdürmek ya da hemşerilik haklarından

yoksun bırakmak gücü vardır; onlar herkesle birlikte böyle bir cezanın bana karşı büyük bir kötülük olduğunu sanabilirler. Fakat, burada onlarla bir düşünemem; çünkü, onların şimdi yaptıkları gibi, başka bir kimsenin yaşamını haksız yere yok etmek daha büyük bir kötülüktür.

O halde, Atinalılar, size tanrının bir vergisi olan beni mahkûm ederek ona karşı bir günah işlemeyin dediğim zaman, sizin sandığınız gibi kendimi değil, sizi düşünüyorum. Çünkü, gülünç bir benzetme yapmama izin verin; beni öldürürseniz, hem büyük, hem cins, ama büyüklüğünden dolayı ağır ve dürtülmek isteyen bir ata benzeyen devleti yerinden oynatmak için, tanrının başına bela ettiği benim gibi bir atsineğinin bir benzerini kolay kolay bulamazsınız. Ben tanrının, devletin başına sardığı bir atsineğiyim, her gün her yerde sizi dürtüyor, uyarıyor, azarlıyorum; peşinizi bırakmıyorum. Benim gibi bir kimseyi kolay kolay bulamayacaksınız. Onun için, size, kendinizi benden yoksun bırakmamanızı öneririm. Belki de, ansızın uykusundan uyandırılan biri gibi, canınız sıkılarak, Anytos'un öğüdüne uyar, beni kolayca vurup öldürebileceğinizi sanır ve tanrı size acıyıp başka bir atsineği gönderinceye kadar,yaşamınızın geri kalanında gene uykuya dalarsınız. Size tanrı tarafından gönderildiğimin kanıtını mı istiyorsunuz? Ben başkaları gi-

bi olsaydım, yıllarca sizi erdeme yöneltmekle, bir baba, bir ağabey gibi teker teker sizin sorunlarınızla uğraşmakla kendi işlerimi boşlamaz, onlara sabırla seyirci kalmazdım; böyle bir durum, sanırım ki, insan doğasına uygun bir şey değildir. Bundan bir şey kazansaydım ya da yol gösterme ve aydınlatmalarımın karşılığında para alsaydım, bu davranışımın belki bir anlamı olurdu; fakat şimdi, kendiniz de görüyorsunuz ki, beni suçlayanların küstahlığı bile, bir kimseden para aldığımı ya da almak istediğimi söylemeye varamıyor; çünkü böyle bir şeyi hiç görmemişlerdir. Bu sözümün doğruluğuna, yeteri kadar tanıklık edecek bir şeyim var: yoksulluğum.

XIX

Devlet işlerine girerek düşüncelerimi oradan söylemek varken herkese ayrı ayrı öğüt vermeye, başkalarının işlerine karışmaya kalkışmam belki size şaşılacak bir şey gibi geliyor. Bunun nedenini de söyleyeceğim. Bir tanrının ya da tanrısal bir ruhun bana göründüğünden, çok kez ve birçok yerde söz açtığımı işitmişinizdir. Meletos'un suçlamasında, bununla alay ettiğini de bilirsiniz. Bir tür ses olan bu işaret, bana çocukluğumda gelmeye başlamıştı; bu ses hep beni göreceğim işlerden alı-

kor, ama, hiçbir zaman "Yap!" diye emretmezdi. İşte beni politikaya girmekten alıkoyan da budur. Bu alıkoymanın da çok yerinde olduğuna inanıyorum. Çünkü, Atinalılar, ben politikayla uğraşsaydım, besbelli ki çoktan yok olurdum ve ne size, ne kendime hiçbir iyilikte bulunamazdım. Canınız sıkılmasın ama, gerçek şu: Devlette görülen birçok yasa dışı ve haksız işe karşı doğrulukla savaşarak, size ya da herhangi bir başka kurula karşı gelen hiç kimse ölümden kurtulamıyor. Evet, ancak hak yolunda çalışan bir kimsenin, kısa bir zaman olsun yaşayabilmesi için, devlet adamı değil, yalnızca yurttaş olarak kalması gerekiyor.

XX

Size, - hem yalnız sözle değil, daha çok değer verdiğiniz işle de - söylediklerimi kanıtlayabilirim. Başımdan geçen bir olayı anlatayım; o zaman ölüm korkusu yüzünden haksızlığa hiçbir zaman boyun eğmemiş, boyun eğmeye ölmeyi üstün tutmuş bir adam olduğumu görürsünüz. Size mahkemeler hakkında, belki pek önemli gözükmeyen, ama gerçekten olmuş bir olayı anlatacağım.

Atinalılar! Şimdiye kadar üzerime aldığım biricik devlet görevi, Halk Kurulu üyeliği olmuştur: Üyesi olduğum Antiokhis Oymağı, deniz savaşın-

dan sonra ölenlerin cesetlerini toplamayan on komutanın duruşmasında pritanlık (4) makamında bulunuyordu; hepinizin sonraları kabul ettiğiniz gibi yasaya aykırı olarak onları toptan yargılamayı önermiştiniz. O zaman yasaya aykırı bu öneriye karşı koyan biricik üye ben olmuş, oyumu sizden yana kullanmamıştım. Konuşmacılar beni suçlayıp hapse sokmakla korkutmaya çalıştıklarında; sizler de bağırıp çağırdığınızda ; ben ne hapsolmaktan, ne de öldürülmekten korkarak, haksızlıklara ortak olmaktansa yasanın ve doğruluğun yanında tehlikeye atılmaya karar vermiştim. Bu olay, şehrimiz demokratlıkla yönetildiği zamanlarda olmuştu. Otuzlar oligarkhlığı erki ele alınca, benimle birlikte öbür dört kişiyi Tholos'a çağırarak, öldürmek istedikleri Salaminli Leon'u Salamin'den getirmemizi istediler. Bu, onların, işledikleri cinayetlerden ellerinden geldiği kadar çok kişiyi sorumlu tutmak için verilmiş emirlerinden biriydi; o zaman bu şartlar altında, sözüm yerindeyse, ölüme kıl kadar önem vermediğimi, en çok, hatta biricik önem verdiğim şeyin haksızlıktan, günah işlemekten sakınmak olduğunu yalnızca sözle değil, eylemle de gösterdim. O zorlu yönetimin güçlü kolu beni haksızlık suçu işletecek kadar korkutamadı; Tholos'tan çıkar çıkmaz öteki dört kişi Salamin'e gidip Leon'u getirdikleri halde, ben yalnızca evime döndüm. Otuzla-

rın erki çok geçmeden sona ermeseydi, bu davranışımı belki de yaşamımla ödeyecektim. Bu sözlerimin doğruluğuna birçok kimse tanıklık eder.

XXI

O halde, politika yaşamına girdiğim halde, iyi bir adam gibi hep hak gözetip doğal olarak doğruluğu her şeyden üstün tutsaydım, şimdiye kadar sağ kalabilir miydim, sanıyorsunuz? Hayır, Atinalılar, hayır; bu ne bana, ne de başka bir kişiye kısmet olurdu. Oysa tüm yaşamımda; özel olsun, genel olsun, bütün davranışlarımda hiç değişmedim; öğrettiklerimi lekeleyenlere de, başkalarına da, doğruluktan ayrılarak, alçakçasına boyun eğmedim. Sürekli öğrencilerim olduğu savı da doğru değildir. Ben, bana düşeni yerine getirmeye çalışırken, genç, yaşlı, beni dinlemek isteyenleri geri çevirmedim. Yalnızca bana para verenlerle konuşmadım; varsıl yoksul, herkes bana soru sorabilir, yanıt verebilir, sözlerimi dinleyebilir; fakat, bundan sonra, o kimse iyi ya da kötü bir insan olduğunda, her ikisini de bana yüklemek haksızlık olur; çünkü ben ona ne bir şey öğrettim, ne de öğreteceğime söz verdim. Bir kimse, benden, başkalarının işitmediği, değişik bir şey öğrendiğini ya da duyduğunu ileri sürerse, bilin ki, yalan söylüyor.

XXII

Öyleyse, birçok kimse benimle konuşmak için zaman harcamaktan neden hoşlanıyor ? Bunun asıl nedenini, Atinalılar, size açıkça söyledim: bu kimseler, hiçbir bilgelikleri olmadığı halde bilge olduklarını ileri süren kimselerin sorguya çekilmesini dinlemekten hoşlanıyorlar; gerçekten, bu pek de tatsız bir şey değildir. Başkalarını sorguya çekmeyi bana tanrı emretmiştir; bu yol bana tanrı sözleriyle, gözüme gözüken düşlerle, tanrı buyruğunun insanlara göründüğü her durumla gösterilmiştir. Atinalılar bu sözüm gerçektir; olmasaydı, şimdiye kadar karşıtı kanıtlanırdı. Ben gençleri bozmuşsam, hâlâ da bozuyorsam, şimdiye dek büyümüş olanlar, gençliklerinde kendilerine kötü öğütler verdiğimi anlamış olanlar ortaya çıkarak beni suçlar, benden öç alırlardı. Bunu yapmak istemeseler bile, hiç olmazsa yakınlarından biri, babaları, kardeşleri ya da akrabaları benim yüzümden ailelerinin ne büyük dertlere uğradığını söylerdi. Şimdi tam zamanıdır. Onların bir çoğunu burada görüyorum. İşte çocukluk arkadaşım, benim bölgemden olan Kriton, işte oğlu Kritobulos. Sonra, Aeschines'in babası da, Sphettoslu Lysanias da burada; bunlardan başka Epigenes'in babası Kephisialı Antiphon'u ve benimle birlikte bulunmuş olan birçok kimsenin

kardeşlerini de görüyorum. Theozotides'in oğlu ve Theodotos'un kardeşi Nikostrates (Theodotos şimdi sağ değil, onun için o engel olamaz), Demodokos'un oğlu ve Theages'in kardeşi Paralos; Ariston'un oğlu ve şurada gördüğümüz Platon'un kardeşi Adeimatos hazır bulunuyorlar; Apollodoros'la kardeşi Aiantodoros'u da görüyorum, daha birçoklarını sayabilirim. Meletos bunların bazılarını, suçlamasında tanık göstermeliydi. Unutmuşsa şimdi yapsın, kendisine yol gösteriyorum. Bu türden, istediği tanığı göstersin. Fakat Atinalılar, gerçek bunun tam tersidir. Çünkü bunların hemen hepsi Meletos'la Anytos'un savına göre arkadaşlarını bozmuş, baştan çıkarmış olan benden yana tanıklık edeceklerdir; hem yalnızca bozulan gençler değil, benden yana tanıklık etmelerine hiç gerek olmayan, bozulmamış daha yaşlı akrabaları da. Bunlar tanıklıkta niçin benim yanımı tutarlar? Sanırım, yalnızca gerçek ve doğruluk adına; doğru söylediğimi, Meletos'un ise yalan söylediğini bildikleri için.

XXIII

Sözün kısası, Atinalılar, savunmam için bütün söyleyeceklerim buna ve buna benzer şeylere varır. Bir sözüm daha var. Belki, içinizde, buna benzer ya

da bundan daha az önemli bir sorunla bile karşılaştığında, gözyaşları dökerek yargıçlara yalvarıp yakaran, onları yumuşatmak için çocuklarını, akraba ve dostlarıyla birlikte mahkemeye getiren birini anımsayarak bana kızanlar olacaktır. Oysa ben, belki de yaşamım tehlikede olduğu halde, bunların hiçbirini yapmadım. Bunun tam tersi davrandığımı görünce, belki kızgınlıkla oyunu benden yana vermeyecektir. Aranızda böyle biri varsa -yüzde yüz vardır demiyorum- ona açıkça yanıt verir ve derim ki: "Dostum, herkes gibi ben de bir insanım; Homeros'un dediği gibi tahtadan ya da taştan değil; etten, kandan yapılmış bir varlığım; benim de çoluğum çocuğum var; evet, Atinalılar, biri hemen hemen yetişmiş, erkek olmuş, ikisi henüz çocuk, üç oğlum var; böyle olduğu halde, sizden aklanmamı dilemeleri için, hiçbirini buraya getirmeyeceğim. Niçin? Küstahlıktan ya da size karşı saygısızlıktan dolayı değil. Ölümden korkup korkmadığım da ayrı bir konudur, şimdi burada bundan söz açacak değilim. Ancak, bence böyle bir davranış, kendimin, sizin ve devletin onuruna aykırıdır. Benim yaşıma gelmiş, bilgeliğiyle tanınmış bir kişinin böyle bir aşağılığa düşmemesi gerekir. Sanırım herkes Sokrates'in şu ya da bu bakımdan başkalarından ayrı olduğuna inanıyor. Halkın bu düşüncesi bana uyuyormuş, uymuyormuş, bunu burada araştırmıyo-

rum. Aranızda bilgeliği, yürekliliği ya da herhangi bir erdemiyle sivrilmiş olduğu söylenen kimselerin, böyle aşağılık bir davranış göstermeleri ne kadar utanılacak bir şeydir! Cezaya çarptırıldıkları zaman birtakım garip davranışlarda bulunan nice tanınmış adam gördüm; bunlar, sanki ölümle korkunç bir acıya düşeceklerini, sanki yalnızca yaşamalarına izin verilmekle ölümsüz olacaklarını sanıyorlar. Kanımca bu gibi şeyler devlete karşı saygısızlıktır; bunların bu gibi davranışları dışarıdan gelen bir yabancıya, Atina'nın en ünlü adamlarının, gene kendi hemşerilerinin ün ve mevki verdiği bu kimselerin, kadınlar kadar bile yürekli olmadıkları kanısını verir. O halde, Atinalılar, bu gibi şeyleri hiç olmazsa bizim gibi ünlü kişilerin yapmaması gerekir; tersi durumda, sizin de onlara göz yummamanız; soğukkanlılık göstereceği yerde, acıklı sahneler yaratarak kenti gülünç duruma sokan bu gibi kişileri daha fazla cezalandıracağınızı göstermeniz gerekir.

XXIV

Bundan başka, - halkın düşüncesi sorununu bırakalım, - yargıcı aydınlatmak ve kanıksatmak yerine, onun büyüklük yapmasını rica ederek aklanmak da doğru bir şey değildir. Çünkü yargıcın gö-

revi, doğruluğu bağışlamak değil, herkesin hakkını ölçerek karar vermek; kendi keyfine göre değil, yasalara göre hüküm vermektir. Yalan yere ant içmeye alışarak sizi etki altında bırakmamalıyız, siz de buna göz yummamalısınız; bu, dine uymaz bir davranış olur.

O halde, Atinalılar, - hele şimdi, Meletos'un ileri sürdüğü sava göre, burada dinsizlikten yargılandığım bir sırada - onursuz, dine uymaz ve yanlış saydığım bir şeyi yapmamı benden beklemeyin. Çünkü, sizi rica gücüyle kandırmaya, yeminlerinizi bozmaya çalışsaydım, tanrıların olmadığına inanmayı size öğretmiş, kendimi savunurken, tanrıları reddetmek suçlamasına karşı yalnızca kendi kendimi kandırmış olurdum. Ama gerçek bunun tam tersidir; ben, tanrıların varlığına, ey Atinalılar, tüm beni suçlayanların inandığından daha yüksek bir anlamda inanırım; bundan dolayıdır ki sizin için ve benim için iyisi neyse ona karar vermek üzere, davamı size ve tanrıya bırakıyorum.

İKİNCİ BÖLÜM

XXV

Atinalılar, benim için verdiğiniz mahkûmluk kararına üzülmememin birçok nedeni var. Bunun böyle olmasını bekliyordum; yalnızca, oyların birbirine bu kadar, denk denecek kadar yakın olmasına şaştım; çünkü bana karşı olan çokluğu daha da fazla sanıyordum. Oysa şimdi, öbür tarafa otuz oy gitmiş olsaydı aklanmış olacaktım. Bu yüzden diyebilirim ki, Meletos'un suçlamasından aklanmış sayılırım; hatta üstelik, Anytos ile Lykon beni suçlamak için buraya gelmeselerdi, Meletos oyların beşte birini alamayacak ve yasa uyarınca bin drahmi para cezasına çarptırılacaktı.

XXVI

O şimdi ölüm cezası öneriyor. Bense kendi adıma neyi ileri süreyim, Atinalılar? Kuşkusuz, değerim neyse onu. O halde hakkım nedir? Bütün yaşamında herkesin düşkün olduğu birçok şeye; zenginliğe, aile bağlarına, askerlik rütbelerine, halk kurullarında söylevler vermeye, yargıçlığa, başkanlıklara, taraflara hiç aldırmamış bir adama verilecek karşılık ne olabilir? Ben bir siyaset adamı olmak için fazla dürüst olduğumu düşünerek, size ve kendime iyilik etmeme engel hiçbir yola sapmadım!

Tam tersine, hepinize iyilik etmemi olanaklı kılan bir yola girdim, herkesin kendini düşünmekten, kendi işlerinin peşinde koşmaktan önce, erdemi, bilgeliği araması gerektiğini, devletin sırtından geçinmeye bakmazdan önce devlete bakması gerektiğini sizlere kabul ettirmeye çalıştım. Böyle bir kimseye ne yapılır? Atinalılar, her halde, ona bir ödül vermek gerekirse, iyi bir şey verilmeli ve bu, ona yakışır bir şey olmalıdır. Sizi yetiştiren, sizi aydınlatmak için işini gücünü bırakmayı her şeyden üstün gören yoksul bir adama yakışan ödül ne olabilir? Atinalılar, ona Priytaneon'da beslenmekten daha yakışan bir ödül verilemez; böyle bir ödül, Olympia'da at yarışlarında, bilmem kaç atlı araba yarışında ödül kazanan bir yurttaştan çok ona yaraşır. Çünkü ben yoksulum, oysa onun yetecek kadar geliri vardır: o, sizi yalnızca görünüşte mutlu ediyor, bense gerçekten. Bana vereceğiniz cezanın uygun ve yerinde bir ceza olması isteniyorsa, diyeceğim o ki, Prytaneon'da beslenmek en doğrusudur.

XXVII

Belki, daha önce, gözyaşları ve yalvarmalar hakkında söylediğim gibi, bu sözlerimle de size boyun eğmediğimi göstermek istediğimi sanacaksınız; ama öyle değil; hiç öyle değil; bunları, isteye-

rek hiçbir yanlış davranışta bulunmadığıma inanarak söylüyorum. Böyle olduğu halde sizi de buna inandıramam, çünkü zaman çok az; başka kentlerde olduğu gibi, Atina'da da büyük davaların bir günde görülmemesi için bir yasa olsaydı, o zaman sizi kandırabileceğime inanırdım. Fakat bu kadar az bir zamanda bu kadar büyük suçlamaları dağıtamam. Nasıl şimdiye kadar kimseye kötülük etmemişsem, kendime de elbette etmeyeceğim; kendimin bir kötülüğe layık olduğumu söylemeyeceğim, kendim için bir ceza önermeyeceğim. Niçin edeyim? Meletos'un ileri sürdüğü ölüm cezasından korktuğumdan mı? Ölümün bir iyilik mi yoksa bir kötülük mü olduğunu bilmediğim halde, mutlaka kötülük olan bir cezayı neden önereyim? Hapis cezası mı? Niçin, tutukevlerinde, yılın yargıçlarının, Onbirlerin kölesi olayım? Para cezası mı diyeceksiniz, yoksa para cezası ödeninceye kadar hapislik mi diyeceksiniz? Buna karşı da aynı şey söylenebilir; çünkü beş param olmadığından ve cezayı da ödeyemeyeceğimden, tutukevinde öleceğim. O halde, sürgünlüğü mü önereyim? Belki siz de bu cezayı kabul edeceksiniz. Ama benim kendi hemşerilerim olan sizler bile, artık benim konuşmalarıma, sözlerime dayanamazken, bunları çekemez ve iğrenç bulurken, başkalarının bana dayanacağını umacak kadar düşüncesiz olmak için, yaşama hır-

sının gerçekten gözlerimi bürümüş olması gerek. Hayır, hayır, Atinalılar, bu hiç de böyle değil. Yer yer dolaşarak, sürgün yerim hep değiştirilerek, her gittiğim yerden kovularak yaşamak, benim yaşımda bir adam için ne acı bir şey olur ! İyi biliyorum ki burada olduğu gibi, her gittiğim yerde gene gençler beni dinlemek için çevremi saracaklar; onları yanımdan uzaklaştırsam daha yaşlı hemşerilerini ayaklandırarak beni dışarı attıracaklar; çevreme toplanmalarına izin versem babaları, dostları gene onların yüzünden beni yurtlarından kovacaklar.

XXVIII

Belki bana denecek ki: "Sokrates; çeneni tutamaz mısın, sana kimse karışmadan yabancı bir kente giderek, yaşayamaz mısın?" Buna vereceğim yanıtı bazılarınızın anlaması çok güç. Çünkü dediğinizi yapmanın tanrıya karşı bir başkaldırı olacağını, onun için çenemi tutamayacağımı söylersem ciddi bir söz söylediğime inanmayacaksınız; erdemi, üzerinde hem kendimi, hem başkalarını sınadığım daha birçok sorunları her gün tartışmanın insan için ne büyük iyilik olduğunu, sınavsız bir ömrün, yaşanmaya değer olmadığını söylersem bana gene inanmayacaksınız. Size kabul ettirmek kolay olmamakla birlikte, söylediklerim doğrudur.

Kendimi hiçbir cezaya değer görmeye de alışmadım. Param olsaydı, beni aklayacak bir para cezasını önerirdim; bundan bana bir kötülük gelmez. Ama ne yapayım, yok; onun için bu para cezasını, ancak benim verebileceğim kadar kesmenizi dilerim. Evet, belki bir mina verebilirim, onun için, bu cezayı öneriyorum. Buradaki dostlarım Platon, Kriton, Kritobulos ve Apollodoros otuz mina önermem için beni sıkıştırıyorlar; onlar üstlerine alacaklar. Haydi otuz olsun; bu para için onlar size yeterli güvence olacaklardır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

XXIX

Atinalılar, Sokrates'i, bir bilgeyi öldürmekle, kentinizi ayıplayacak olanlar nedeniyle kazanacağınız kötü ünün dışında, büyük bir kazancınız olmayacak; ben gerçekte hiçbir şey bilmeyen bir adam olduğum halde onlar sizi kötülemek istedikleri zaman, benim bilge olduğumu söyleyecekler. Oysa biraz daha beklemiş olsaydınız, istediğiniz, doğanın gidişiyle kendiliğinden yerine gelmiş olacaktı. Çünkü, gördüğünüz gibi, yaşım çok ileri; ölümden çok uzak değilim. Şimdi tümünüze değil, yalnızca bana ölüm cezasını verenlere sesleniyorum. Onlara söyleyecek bir sözüm daha var: belki aklanmamı kolaylaştıracak şeyler söylemediğimden, suçluluk kararından kurtulmak için gereken şeyleri söylemeyi ve yapmayı kabul etmediğimden dolayı mahkûm edildiğimi sanıyorsunuz. Hayır; cezalandırılmama neden olan eksiklik, sözlerimde değil. Sizin istediğiniz gibi; ağlayarak, sızlayarak, haykırarak, bence bana yakışmayan, fakat başkalarından sürekli duymaya alıştığınız birçok şeyi söylemememde ve yapmamamdadır. Fakat ben, tehlikeye düştüğüm zaman, ne böyle aşağılık davranışlara, alçaklıklara saparım, ne de kendimi böyle savunmadığım için pişman olurum. Asla! Böyle bir şey yapmaktansa, sizin alıştığınız gibi kendimi sa-

vunmaktansa, kendi alıştığım gibi konuşarak ölmeyi üstün görürüm. Çünkü, savaş alanında olduğu gibi adalet karşısında da, hiç kimse - ben de - kendini ölümden kurtaracak araçları kullanmaya kalkışmamalıdır. Evet çok kez, bir kimse savaşta silahlarını bırakmakla, düşmanlarının önünde diz çökmekle ölümden kurtulabilir; her şeyi söylemeyi, her şeyi yapmayı kabul eden bir kimse için her türlü tehlike karşısında ölümden kurtulmanın daha birçok yolu vardır. Yalnızca, şuna iyice inanın, yargıçlarım, asıl sorun, ölümden sakınmak değil, haksızlıktan sakınmaktır; çünkü kötülük ölümden daha hızlı koşar. Ben yaşlı ve ağır olduğumdan, bana yavaş koşan ölüm yetişti; oysa beni suçlayanlar güçlü ve çevik olduklarından, onlara da çabuk koşan kötülük yetişti. Şimdi ben, tarafınızdan ölüm cezasına, onlar da gerçek tarafından kötülüğün ve haksızlığın cezasına çarptırılarak ayrılıyoruz. Ben cezama boyun eğerim, onlar da cezalarına boyun eğsinler. Herhalde böyle olması yazgıymış; belki de yerindedir...

XXX

Şimdi, ey beni mahkûm edenler! Size bir kehanetimi söylemek isterim; çünkü ben şimdi yaşamın öyle bir anında bulunuyorum ki, bu anda in-

sanlar ölmeden önce sezgi gücüne erişirler. O halde benim katillerim olan sizlere haber vereyim ki, ölümümüm üzerinden çok geçmeden, bana verdiğiniz cezadan daha ağır bir ceza sizi beklemektedir. Beni öldürmekle yaşamınızın hesabını soranlardan kurtulacağınızı sanıyorsunuz. Fakat, bana inanın, sandığınızın tam tersi olacaktır. Evet, hiç kuşku duymayın, şimdiye kadar öne atılmalarına engel olduğum birçok kimse karşınıza çıkacak, sizi şiddetle suçlayacaklardır; bunlar daha genç oldukları için sizi daha çok incitecekler, sizinle daha çok uğraşacaklardır. Atinalılar, insanları öldürmekle, herkesi kötü yaşamınızı kınamaktan alıkoyacağınızı sanıyorsanız yanılıyorsunuz; bu, olası bir kaçış yolu, bilinen bir kaçış yolu değildir: en kolay, en soylu yol, başkalarını hiçbir şey yapamayacak hale getirmek değil, kendinizi yüceltmektir. İşte, buradan ayrılmadan önce, beni cezalandıran yargıçlara söyleyeceğim kehanet budur.

XXXI

Beni aklayan dostlar, yargıçlar meşgulken, öleceğim yere gitmeden, sizlerle de olup bitenler hakkında konuşmak isterim. Onun için azıcık daha durun, birbirimizle görüşebilecek kadar zaman var. Siz benim dostlarımsınız, onun için başıma gele-

nin anlamını size açıklamak isterim. Ey yargıçlarım! (Çünkü ancak sizlere gerçekten yargıç diyebilirim.) Size gerçekten şaşılacak bir olayı anlatmak istiyorum. Şimdiye kadar gündelik işlerde bile, kötü ya da yanlış bir iş yapmak tehlikesi karşısında, içimden gelen tanrısal bir ses beni alıkoyuyordu; şimdiyse, gördüğümüz gibi, herkese göre belki de kötülüklerin en kötüsü ve en sonuncusu başıma gelmiştir. Oysa sabahleyin evimden ayrılırken de, mahkeme karşısına çıktığımda da, burada söz söyleyeceğim anlarda da tanrının sesi beni durdurmamıştı; başka durumlarda, birçok kez söz söylememe engel olurken, bugün bu konu üzerinde söylediğim ve yaptığım şeylerin hiçbirinin önüne geçmedi. Bu susmanın anlamı nedir? İşte size bunu söyleyeceğim: kuşkusuz bu, başıma gelenin iyilik olduğuna ve ölümün bir kötülük olduğuna inananlarımızın yanıldıklarının bir göstergesidir. Çünkü iyiliğe değil, kötülüğe doğru gitmiş olsaydım, her zamanki uyarı sanırım beni durduracaktı.

XXXII

Bir başka yönden bakarsak; ölümün, iyilik olduğunu umduracak bir neden olduğunu da görürüz. Ölüm iki şeyden biridir; ya bir hiçlik, büsbütün bilinçsizlik halidir, yahut da herkesin dediği gi-

bi, ruhun bu dünyadan ayrılarak başka bir dünyaya geçmesidir. Ölüm bir bilinçsizlik, deliksiz ve düşsüz uyuyan bir kimsenin uykusu gibi bir uykuysa, o ne eksiksiz, ne tam bir kazançtır! Bir kimse, uykusunda hiç düş görmediği bir gecesini düşünerek bunu yaşamının öteki günleri ve geceleriyle karşılaştırsaydı, bütün yaşamında bundan daha iyi ve daha hoş kaç gün ve kaç gece geçirmiş olduğunu da bize söyleseydi; sanırım ki herkes, değil yalnız sıradan kimseler, Büyük Kıral bile yaşamında böyle pek az gündüz ve gece bulurdu. Ölüm bu tür bir uykuysa, büyük bir kazançtır; çünkü öyle olunca, zamanın bütün akışı, tek bir gece gibi gözükecekti. Ama ölüm bizi bu dünyadan başka bir dünyaya götüren bir yolculuksa ve herkesin dediği gibi bütün ölenler başka bir dünyada yaşıyorlarsa, yargıçlarım, bizim için bundan daha büyük ne iyilik olabilir? Gerçekten, öteki dünyaya vardığımızda, bu dünyada doğru olduğunu ileri süren kimselerden kurtularak, denildiği gibi asıl doğrular olan gerçek yargıçları, Minos'u, Rhadamanthes'i, Aeakos'u, Triptolemos'u, doğru yaşamış olan yarı tanrıları bulacaksak, bu yolculuk hiçbir zaman bir ceza olamaz. Bir kimse orada, Orpheus'a, Musatos'a, Hesiodos'a, Homeros'a kavuşacaksa, bunun için ne vermez ki? Hayır, bu doğruysa bırakın bir daha, bir daha öleyim. Hele Palamedos ile, Telmonoğ-

lu Aias ile, haksız bir ceza yüzünden ölen eski kahramanlarla buluşmak bizim için ne yüce şeydir! Kendi sonumu onların sonuyla karşılaştırmak benim için ne büyük bir mutluluk! Hepsinin üstünde, burada olduğu gibi öteki dünyada da, öz ve yanlış bilgeliği araştırmamı ilerletebileceğim; kimin bilgiç, kimin bilgisiz olduğunu anlayabileceğim. Yargıçlar! Büyük Troia seferinin önderi Odysseus'u, Sisyphos'u, kadınlı erkekli daha birçoklarını sınayabilmek ne büyük bir mutluluk! Onlarla konuşmak da, onların arasında yaşamak da, onlara sorular sormak da ne sonsuz bir zevk olacak! Orada hiç kuşkusuz, soru sormak yüzünden ölüm cezasına çarptırılmak tehlikesi de yoktur. Doğruyu söyleyen orada bizden daha mutlu olduktan başka, ölümsüz de olacaktır.

XXXIII

O halde yargıçlar! Siz de benim gibi ölümden korkmayın. Şunu bilin ki, iyi bir insana, ne yaşamda, ne de öldükten sonra, hiçbir kötülük gelmez. Onu ve onun gibileri tanrılar her zaman korur. Benim yaklaşan sonum, yalnızca bir raslantı işi değildir; tam tersine, apaçık görüyorum ki ölmek ve böylece bütün acılardan tümüyle kurtulmak benim için daha değerlidir. İşte içimden gelen işare-

tin beni alıkoymamasının nedeni budur. Gene bunun için, beni cezalandıranlara, beni suçlayanlara asla kızmıyorum. Onlar bana iyilik etmeyi bile bile istememişlerse de, bana hiç de kötülük etmemişlerdir. Onları ancak bana bilerek kötülük etmek istediklerinden dolayı kınayabilirim.

Sizden dileyeceğim bir şey daha kaldı: Çocuklarım büyüdükleri zaman Atinalılar, erdemden çok zenginliğe ya da benzeri herhangi bir şeye düşkünlük gösterecek olurlarsa, ben sizinle nasıl uğraşmışsam, siz de onlarla öyle uğraşın, onları cezalandırın; kendilerine, kendilerinde olmayan bir değeri verir, önem vermeleri gereken şeye önem vermez, bir hiç oldukları halde kendilerini bir şey sanırlarsa, ben sizi nasıl azarlamışsam, siz de onları öyle azarlayın. Bunu yaparsanız, bana da, oğullarıma da doğru davranmış olursunuz.

Artık ayrılık zamanı geldi, yolumuza gidelim; ben ölmeye, siz yaşamaya. Hangisi daha iyi? Bunu tanrıdan başka kimse bilemez.

AÇIKLAMALAR

(1) Eski Hellen parası.

(2) Dithyrambos şairi anlamında.

(3) Jowett, burasını "En fazla bir drahmi giriş ücreti ile tiyatrolarda gösterildiğini görmek" biçiminde çevirerek, Anaksagoras'ın düşünceleriyle alay eden Aristophanes'e ve bu fikirleri alan Euripides'e gönderme yaptığını söylüyor; Croiset ise, bu parçanın Atina'da sahnenin ön kısmı olan orkestrada yazma halinde eser satıldığının biricik kanıtı olduğunu belirtiyor.

(4) Bugün komisyon dediğimiz kurullara benzeyen bir kurul.

Cumhuriyet'in
okurlarına armağanıdır.
Parayla satılmaz.